

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut ekonomických studií

Jan Keprta

**Komparativní charakteristika českého
státu blahobytu**

Bakalářská práce

Praha 2012

Autor práce: **Jan Kepřta**

Vedoucí práce: **PhDr. Jiří Schwarz**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

KEPRTA, Jan. *Komparativní charakteristika českého státu blahobytu*. Praha, 2012. 97 s. Bakalářská práce Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut ekonomických studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jiří Schwarz.

Rozsah práce: 124 482 znaků

Abstrakt

Práce se zabývá celkovou charakteristikou českého sociálního státu. Nejprve popíše vznik a vývoj sociálního státu obecně a rozdělí jednotlivé variety sociálního státu podle Esping-Andersenovy typologie. Následně se zabývá českým sociálním státem. Charakterizuje jeho vývoj od dob Rakouska-Uherska až do roku 2010. Poukáže na specifickou povahu českého sociálního státu, který se skládá ze všech modelových typů sociálního státu.

V empirické části práce je za pomoci regresního modelu zkoumáno zneužívání sociálních dávek. Toto zkoumání se omezuje na nemocenskou. Model ukazuje vztah mezi výší nemocenské, mzdou a nemocností a ilustruje tak pravděpodobné zneužívání nemocenské. Závěrem je diskutován hlavní důvod zneužívání sociálních transferů – nízká identifikace občanů se státem, která vyplývá z historie.

Klíčová slova

Sociální stát, Historie sociálního státu, Typologie, Český model sociálního státu, Zneužívání sociálních dávek

Abstract

The thesis discusses the overall characteristics of Czech welfare state. First it describes the emergence and evolution of the welfare state in general and divides particular types of welfare state according to Esping-Andersen's typology. Then it deals with the Czech welfare state. It characterizes the development since Austro-Hungarian Empire until 2010. It points to the specific nature of Czech welfare state, which consists of all different types of welfare state.

In empirical part, the social transfer abuse is examined, using a regression model. The examination is restricted to sick-leave. The model shows relation between the sickness benefit, wage and sickness absence, which illustrates the high-probable benefit abuse. Finally the thesis discusses the main reason to defraud – low identification of citizens with the state, which stems from the history.

Keywords

Welfare state, History of Welfare State, Typology, Czech model of Welfare state, Benefit Abuse

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Práce nebyla využita k získání jiného titulu. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 30.7.2012

Jan Keprta

Poděkování

Rád bych poděkoval PhDr. Jiřímu Schwarzovi za odbornou pomoc při psaní této práce. Zároveň mu patří velký dík za trpělivost, kterou prokázal.

Institut ekonomických studií
Teze diplomové práce

UNIVERSITAS CAROLINA PRAGENSIS
založena 1348

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut ekonomických studií

Opletalova 26
110 00 Praha 1
TEL: 222 112 330,305
TEL/FAX:
E-mail:
ies@mbox.fsv.cuni.cz
<http://ies.fsv.cuni.cz>

Akademický rok 2008/2009

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Student:	Jan Keprta
Obor:	Ekonomické teorie
Konzultant:	PhDr. Petr Hedbávný

Garant studijního programu Vám dle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a Studijního a zkušebnímu řádu UK v Praze určuje následující bakalářskou práci

Předpokládaný název BP:

Komparativní charakteristika českého státu blahobytu

Charakteristika tématu, současný stav poznání, případné zvláštní metody zpracování tématu:

Český stát blahobytu je zajímavým mixem různých typů welfare-modelů, popisujících stát blahobytu. Tento specifický typ se vyvinul zejména díky rozdílným obdobím, kterými český národ prošel. Jeho vznik lze datovat ještě do dob Rakouska-Uherska. Během 20. století pod diktaturou komunistů se původní model, zavedený kancléřem Otto v. Bismarckem, značně změnil. Celý stát dostal v očích lidí podobu „nastoleného“ a „nechtěného“ uskupení, které je proto třeba potlačit. Tento názor přetrvává často dodnes. Na druhou stranu málokdo je ochoten zrušit veškeré benefity, které paternalistický stát nabízí. Díky tomuto rozporu lze český stát blahobytu označit jako „nedonošený“.*

V bakalářské práci se chci věnovat charakteristice našeho welfare státu a jeho porovnání se švédským modelem, který je často považován za nejlepší příklad univerzálního státu blahobytu. Porovnání je vybráno právě pro zcela odlišný přístup švédských občanů k jejich státu.

Zároveň toto porovnání souvisí s mým bližším poznáním švédského modelu po ročním studiu ve Švédsku.

* termín prof. Kouby

Struktura BP:

Abstrakt

Práce se zabývá charakteristikou celkové povahy českého státu blahobytu. Vychází z jeho historie od dob Rakouska-Uherska a přes období první republiky a komunistické diktatury až po dnešek. Větší prostor je věnován období po revoluci a vztahu transformace na tržní ekonomiku a modelu státu blahobytu. Hlavním tématem je potom vztah občanů ke státu. Tento vztah je zkoumán právě optikou „welfare státu“ – tedy z hlediska využívání/zneužívání výhod, které tento typ paternalistického státu poskytuje. Zemí pro srovnání tohoto přístupu je Švédsko, kde lze pozorovat minimální neoprávněné čerpání prostředků podpory.

Dále se studie podrobněji zabývá směřováním státu blahobytu, a to globálně i na specifickém českém případě. Tento oddíl lze zkráceně nazvat „race to the bottom“ – pravda nebo jen obavy? Termín popisuje zmenšování daní a sociálních pojištění a také celkovou redukcí státních výhod, ve snaze zůstat konkurenceschopný se státy bez rozvinutého státu blahobytu.

Osnova

1. Úvod
2. Vymezení pojmu „welfare state“ a jeho různých variet
3. Charakteristika vývoje českého státu blahobytu
4. Současná post-transformační situace v ČR
5. Porovnání přístupu občanů ČR a Švédska ke státu
6. Budoucí směřování a konkurenceschopnost
7. Závěr

Seznam základních pramenů a odborné literatury:

Buchanan, James, M. (1975): *Limits of Liberty: Between Anarchy and Leviathan*, Chicago: University of Chicago Press

Esping-Andersen, Gøsta (1990): *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. New Jersey: Princeton University Press

Kornai, János & Eggleston, Karen (2001): *Welfare, Choice and Solidarity in Transition*. Cambridge: Cambridge University Press

Keller, Jan (2005): *Soumrak sociálního státu*, Praha: SLON

Kautto, Mikko (Ed) (2001): *Nordic Welfare States in the European Context*, London: Routledge

Kautto, Mikko (1999): *Nordic Social Policy*, London: Routledge

Cousins, Mel (2005): *European Welfare States: Comparative Perspectives*, London: SAGE

Pierson, Christopher (2006): *Beyond the Welfare State? The New Political Economy of Welfare*, Cambridge: Polity Press

Deacon, Bob (1993): *Developments in East European Social Policy*, in Jones, Catherine (Ed): *New Perspectives on the Welfare State in Europe*, London: Routledge, pp. 177 – 197

Liebfried, Stephan (1993): *Towards a New Welfare State?*, in Jones, Catherine (Ed): *New Perspectives on the Welfare State in Europe*, London: Routledge, pp. 133 – 156

Meier Jæger, Mads & Kvist, Jon (2003): *Pressures on State Welfare in Post-industrial Societies: Is More or Less Better?*, *Social Policy & Administration* Vol. 37, No. 6, December, pp. 555 – 572

Timonen, Virpi (2001): *Welfare State Reform*, in Taylor-Gooby, Peter: *Welfare States Under Pressure*, London: SAGE, pp. 29 – 51

Lindbeck, Assar (1998): *Swedish Lessons for Post-socialist Countries*, Stockholm : Univ., Institute for International Economic Studies

Datum zadání:	Červen 2009
Termín odevzdání:	Červen 2010

Podpisy konzultanta a studenta:

V Praze dne

Obsah

1. ÚVOD	1
2. DEFINICE	3
3. VZNIK	6
3.1 Prostředí vzniku	6
3.2 Industrializace	6
3.3 Politická transformace	8
3.4 Polemika s industriální tezí	9
3.5 Vysvětlení jako syntéza teorií	11
4. VÝVOJ	13
4.1 Rozvoj státu blahobytu	13
4.2 Období mezi válkami	16
4.3 „Zlatý věk“	17
4.4 Krize v 70. a 80. letech	20
4.4.1 Hlavní námítky	21
4.4.2 Dopady na stát blahobytu	21
5. TYPOLOGIE	24
5.1 Klasifikace podle Esping-Andersena	24
5.1.1 Liberální model	26
5.1.2 Konzervativní model	27
5.1.4 Sociálně-demokratický model	27
5.2 Kritika Esping-Andersena	28
5.2.1 Románský model („Latin Rim model“)	29
5.2.2 Další kritika	29
6. VÝVOJ ČESKÉHO STÁTU BLAHOBYTU	31
6.1 Počátky do roku 1948	31
6.2 1948 – 1989, období komunistické diktatury	32
6.2.1 Systém pojištění	33
6.2.2 Rodina	34
6.2.3 Principy paternalistického státu	34
6.3 Doba postkomunismu	35
6.3.1 Aktéři na poli sociálního státu	35
6.3.2 Občanské Fórum 1989 – 1992	36
6.3.3 ODS 1992 - 1998	37

6.3.4 ČSSD 1998 – 2006.....	38
6.3.5 ODS 2006 - 2010.....	39
7. TYPOLOGICKÉ ZAŘAZENÍ ČESKÉHO STÁTU BLAHOBYTU.....	40
7.1 Odkaz historie	40
7.2 Přístup obyvatelstva.....	41
7.3 Konkrétní sociální politiky.....	43
7.3.1 <i>Politika zaměstnanosti</i>	43
7.3.2 <i>Rodinná politika</i>	44
7.3.3 <i>Zdravotní pojištění</i>	45
7.4 Český model	46
8. ZNEUŽÍVÁNÍ DÁVEK.....	47
8.1 Metoda	47
8.2 Popis dat.....	49
8.3 Stacionarita	50
8.4 Model	54
8.4.1 <i>Testování předpokladů modelu</i>	55
8.4.2 <i>Interpretace modelu</i>	58
8.5 Model s vynechanými pozorováními	63
8.5.1 <i>Testování předpokladů modelu s vynechanými pozorováními</i>	64
8.5.2 <i>Interpretace modelu s vynechanými pozorováními</i>	66
8.6. Existuje zneužívání dávek (nemocenské)?	67
8.7 Proč existuje zneužívání	68
ZÁVĚR	70
POUŽITÁ LITERATURA	72
SEZNAM PŘÍLOH	77
PŘÍLOHY	78

1. Úvod

Fenomén sociálního státu (welfare state) existuje již přibližně 1,5 století. Během těchto let proběhlo mnoho historických událostí (2 světové války, Velká deprese, ropné šoky...) podle kterých se sociální stát značně měnil, adaptoval se a dělil na různé typy. V následujícím textu se pokusíme podat ucelený (byť vzhledem k rozsahu práce omezený) obraz toho jak se sociální stát vyvíjel. Zkoumání sociálního státu podléhá optice autora. Již samotné definování sociálního státu je velmi rozdílné u rozdílných autorů. Ve druhé kapitole se proto budeme zabývat definicí sociálního státu. V následujících kapitolách (3 a 4) potom budeme zkoumat vznik a vývoj sociálního státu ve světě. Kapitola 5. se zabývá rozdíly mezi jednotlivými typy sociálních států. Vycházíme zde z typologie Esping-Andersena (1990), která je obecně nejcitovanější.

Tuto historickou rešerši budeme brát jako východisko pro zkoumání českého státu blahobytu (kap. 6). Vzhledem ke specifickým podmínkám uprostřed Evropy se český sociální stát vyvinul do své podoby, která je mixem podob obecně uvažovaných. V 7. kapitole ukážeme jak zapadá česká varieta státu blahobytu (jak je také sociální stát nazýván) do typologie sociálního státu.

Následně se zaměříme na fenomén zneužívání sociálních dávek (kap. 8). Morální hazard je se sociálním státem spojen od jeho prvopočátků. Všude, kde se nabízí možnost mít užitek bez práce, se jedinec ocitá v pokušení. Zajímavé je, že v určitých společnostech je tomuto pokušení lépe vzdorováno, než v České Republice. Český turista na západě bývá téměř vždy překvapen, že volně stojící kolo na ulici nikdo neukradne, atp. V systému sociálních dávek je tomu také tak. Zvláště v posledních letech media přináší často zprávy (často pouze jako nepodložené dohady), že češi zneužívají sociální dávky ve velkém objemu. Naopak Sirovátka (2000, s. 195) uvádí, že zneužití dávek není tak vysoké a významnou roli hraje závislost a frustrace spíše než racionální kalkul. Protože zneužívání jako fenomén se dotýká následně skrze sociální politiku všech občanů, budeme tedy tvrzení o zneužívání zkoumat a pokusíme se jej na základě konkrétních dat a konkrétní sociální politiky (nemocenské pojištění) objasnit. Závěrem, pokud se zneužívání zjistíme, se zamyslíme nad důvody zneužívání. Toto provedeme s pomocí analýzy českého typu sociálního státu a

s vědomím specifických podmínek (zvláště pak zkušenosti s komunismem)
vývoje českého typu sociálního státu.

2. Definice

Co je to vlastně stát blahobytu (welfare state)? Na takovou otázku lze odpovědět různě. Můžeme odpovědět velmi obecně, nebo jej naopak úzce vymezit výčtem jednotlivých odvětví do kterých sociální politiky zasahují. Různí autoři se na sociální stát dívají z různých úhlů, mají na něj různý názor a z toho také vyplývá, že udávají různé definice. Velký rozdíl v definicích je dán různorodostí oborů, které dané téma studují. Vzhledem k tomu že doposud není ucelená metodika zkoumání sociálního státu pod jedním oborem, nelze ani určit „správnost“ různých definic, či jejich vychýlení. Z výše uvedených důvodů uvedeme nyní definic více.

Pravděpodobně nejširší pojetí sociálního státu má F. A. Hayek. Pro Hayeka jako pro představitele rakouské ekonomické školy je tento jakýkoli stát, který se projevuje jinak než určováním právního řádu a jeho vymáháním.

„...any state that ‘concerns’ itself in any manner with problems other than those of the maintenance of law and order.“ (Hayek, 1959, s. 90)

Je příznačné, že tuto definici uvádí právě Hayek. Svými myšlenkami nepopírá existenci sociálního státu ani nutnost jeho existence. Na druhou stranu jeho víra, že stát má zajišťovat minimum nutné pro jeho správný chod, se jednoznačně ve výše uvedené definici odráží.

Jinou definici nabízí dánský sociolog Gosta Esping-Andersen ve své knize „The Three Worlds of Welfare Capitalism“. Uvedená definice je dle autora standardní učebnicovou definicí a sám Esping-Andersen k ní má výhrady. Nicméně je vhodné ji uvést, jako základní sociologický pohled: Stát blahobytu je takový stát, který zajišťuje pro své občany základní blahobyt.

„[welfare state] involves state responsibility for securing some basic modicum of welfare for its citizens“ (Esping-Andersen, 1990, s. 18)

Esping-Andersen je k této definici kritický, neboť nevyovídá nic o povaze sociálního státu. Jeho hlavní teorie o státu blahobytu se týká jeho různých variant. Proto je pro něj takto obecná definice nedostačující. Jak je vidět, tato definice je mnohem užší než definice předchozí. Zatímco Hayek do státu blahobytu zahrnuje všechny „neprávní“ funkce státu, tato definice jej zužuje pouze na sociální hledisko.

Christopher Pierson, profesor politologie na University of Nottingham, rozumí pod pojmem „welfare state“ společnost, kde stát vstupuje do procesu ekonomické alokace za účelem zlepšení životní situace jedinců nebo skupin.

„welfare state under capitalism is generally understood [...] as defining a society in which the state intervenes within the processes of economic reproduction and distribution to reallocate life chances between individuals and/or classes.“ (Pierson, 2006, s. 10)

Ve své definici vymezuje přesněji smysl sociálního státu. Na rozdíl od předchozích dvou definic je zde rozvolněno pojetí slova stát. Pierson vnímá jako důležitější zdůraznit, že pojem „welfare state“ se vztahuje přímo ke společnosti a jejím vlastnostem raději než k jejímu uspořádání.

Autorem poslední definice, kterou uvedeme je švédský ekonom a historik Assar Lindbeck. V jeho podání tvoří sociální stát dva typy vládních aktivit: zajištění peněžní dávky domácnostem a provozování sociálních služeb. V širším podání zahrnuje sociální stát i cenovou regulaci, upravuje pracovní prostředí, provozuje bytovou politiku a politiky životního prostředí.

„According to a narrow definition, the welfare state comprises two types of government spending arrangements: (i) cash benefits to households (transfers, including mandatory income insurance) and (ii) subsidies or direct government provision of human services (such as child care, pre-schooling, education, health care, and old-age care). By broader definitions, the welfare state may also include price regulation (such as rent control and agricultural price support), housing policies, regulation of the work environment, job-security legislation, and environmental policies.“ (Lindbeck, 2006, s. 2)

Toto je typ definice, která již přesně vymezuje státní politiky, pod kterými lze rozumět sociální stát. Ze všech uvedených definic se snaží definovat sociální stát co nejužší (nejpřesněji).

Pro naši další práci se omezíme na třetí uvedenou definici, která nejlépe popisuje sociální stát jako postoj společnosti k sociálním právům člověka. Není příliš obecná jako první a druhá definice, ale není ani příliš svazující.

3. Vznik

Začněme s konstatováním, že není možné najít v historii konkrétní událost, která by vedla ve vzniku sociálního státu, jak jej dnes známe. Sociální stát vznikal postupnou evolucí a nemůžeme proto uvést v celosti všechny příčiny, které vedly k jeho vzniku. Co můžeme, je syntézou různých teorií poskládat ze střípků co nejpřesnější obraz tehdejší doby. Takovýto obraz nebude opět nikdy úplný, protože existuje příliš mnoho optik, kterými svět zkoumat. Pokud však shledáme obraz jako alespoň dostatečný pro další výzkum, můžeme se pokusit nastínit příčiny vzniku sociálního státu na základě tehdejších vývojových trendů.

3.1 Prostředí vzniku

Sociální stát se začal vyvíjet koncem 19. století. Hlavním spouštěcím mechanismem byla masivní přeměna společnosti, která probíhala již od konce 18. století. Tato transformace probíhala na několika úrovních, které jsou vzájemně provázané. Asi nejvýraznějšími trendy byly industrializace a politické revoluce, z nichž za hlavní můžeme označit revoluci americkou a francouzskou. Pro další zjednodušení nazvěme tuto teorii pojmem „industriální teze“. Zcela nový pohled na člověka, který přinesla doba osvícení, jako na tvora, který má občanská práva se postupně rozšířil i do oblasti sociální. Spolu s upouštěním od zemědělské výroby jako od hlavního zdroje zisků se společnost přeměnila natolik, že dosavadní institucionální uspořádání již nebylo udržitelné a zcela nový typ paternalistického státu se začal rozvíjet. (Pierson, 2006, s. 15)

3.2 Industrializace

Nástup industrializace vedl k dlouhodobému poklesu pracovní síly v zemědělství a současně ke značnému odlivu obyvatelstva z venkova. Proces urbanizace zcela změnil společnost z hlediska její základní jednotky

uspořádání. Dosavadní širší rodina, do které lze počítat i sousedské vazby, byla odpovědná za sociální situaci jedince a naopak jedinec byl odpovědný rodině v rámci udržení její „provozní schopnosti“. Rozbitím tohoto vztahu mezi jedincem a širší komunitou dochází k atomizaci celé společnosti a k nárůstu individualismu. Základní jednotkou společnosti se stává úzká rodina, tedy pouze rodiče a děti – rodina v dnešním slova smyslu. Atomizovaná rodina ztrácí některé schopnosti širší rodiny a to zejména sociální potřeby. Širší rodina je schopna přerozdělovat mezi větším počtem lidí. Tím snižuje riziko upadnutí do chudoby, v krajním případě až smrti. Zároveň do širší rodiny spadají povinnosti sociálních služeb. Bylo běžné, že rodina se starala o své členy v neproduktivním věku – a to na obě strany o děti i o seniory – a pochopitelně i o nemocné. Dosud zaplněný prostor se proto díky rozpadu širší rodiny otevírá novým institucím, které nahradí funkci širší rodiny (Lindbeck, 2006, s. 2).

Velká města se velmi rychle rozšiřují a přináší změnu stylu života. Často uváděným příkladem je nárůst volného času a s ním nárůst kriminality a alkoholismu. K tomu přispívá i výše zmiňovaný nárůst individualismu a anonymity. Přesun velké části venkovského obyvatelstva do měst, která zprvu nebyla připravena, způsobil vznik chudinských čtvrtí. Nemajetní dělníci, kteří se shromažďovali v blízkosti místa jejich pracoviště tak vytvářeli nebezpečné čtvrti, často spíše na okrajích měst. Tím vytvářeli potřebu nových sociálních prací. S přibývajícím počtem dělníků se zvyšuje i potřeba jejich větší kvalifikovanosti (oproti zemědělcům, kteří si zkušenosti předávali v rodině spolu s majetkem). Nepřímo se tedy industrializace zasloužila o potřebu nového vzdělávacího systému. Pokud budeme brát sociální stát v širším pojetí, je toto relevantní součástí příčiny jeho vzniku.

Přeměna zemědělců za dělníky lze charakterizovat i přeměnou samozivitel – zaměstnanec. Změna zaměstnaneckého poměru s sebou přinesla nové problémy v oblasti nezaměstnanosti. Nedobrovolná nezaměstnanost v zemědělství pre-industriálního typu prakticky neexistuje. Tato vlastně až do doby industrializace nebyla definovaná. Vzniká tedy nová potřeba regulovat/ovlivňovat zaměstnanost – politika zaměstnanosti. A zároveň vzniká potřeba řešit problémy nezaměstnaných. S tím částečně souvisí i nové trendy regulace pracovního prostředí. V počátcích industrializace – manufakturním podnikání – nebyla žádná regulace pracovního prostředí a podnikatel mohl

prakticky nastolit jeho podmínky. Dětská práce nebyla výjimečná, dlouhé pracovní směny pravidlem.

Během této doby také dochází k definování střední třídy. Celkové zefektivnění výrobního procesu díky dělbě práce vedlo k agregovanému nárůstu bohatství a v důsledku k vytvoření střední třídy. Tento růst bohatství se projevil v bezprecedentním a udržitelném ekonomickém rozvoji. V neposlední řadě se projevila industrializace na změně populačního růstu. Celkový nárůst bohatství dovolil také značný nárůst populace. Zlepšení zdravotních zařízení zároveň vedlo k poklesu dětské úmrtnosti a, v delším časovém horizontu, i k nárůstu očekávané délky života. (Pierson, 2006, s. 15).

3.3 Politická transformace

Současně s vlivem industrializace se projevuje ve vzniku sociálního státu i změna pojetí člověka jako svobodného občana. Rozvoj demokracie a právního občanství má zásadní vliv i na sociální stát skrze rozšíření volebního práva. Rozšířením volebního práva se začaly etablovat sociálně-demokratické strany, jejichž rozvoj je, alespoň v začátcích, úzce spojen s rozvojem sociálního státu.

Jako další efekt politické transformace můžeme vnímat rozvoj národních států. S rozvojem národních států se začaly centralizovat vlády a získávaly větší moc/sílu ovlivňovat sociální politiku státu.

Vznik sociálního státu můžeme vnímat z hlediska politické transformace jako rozšiřování práv člověka. Toto rozšiřování je ve své základní podobě trojnásobné. První rozšíření se váže k obecným individuálním právům. Ve vyspělých zemích lze pozorovat v 18. století (ve Velké Británii dříve). Základní taková práva jsou svoboda projevu, svoboda vyznání aj. Druhé rozšíření lze orientačně umístit do století 19. a týká se rozšíření na politické svobody. Hlavní z nich je pochopitelně volební právo. Třetí rozšíření, a pro nás nejpodstatnější, je ve 20. století. Přidává sociální svobody člověka jako dostupnost vzdělání či zdravotní péče. Takové rozšíření práv a svobod je již přímo vyjádřením vzniku sociálního státu (Marshall, 1950).

3.4 Polemika s industriální tezí

Nejvýraznějším oponentem teze, že sociální stát vznikl díky industrializaci je pravděpodobně Esping-Andersen. Jeho kritiky byly již zmíněny v oddíle, kde jsme definovali pojem stát blahobytu. Vychází již ze samotné učebnicové definice, kde je sociální stát nahlížen jako stát, který zajišťuje základní blahobyt pro své občany. Vytýká této definici její malou vypovídací hodnotu. Zpochybňuje tvrzení, že „základní blahobyt“ je již určujícím znakem sociálního státu a jde dál a klade si otázku, zda pouze základní/minimální blahobyt je to, co od státu požadujeme abychom jej mohli nazvat sociálním státem. Stejně tak mu i chybí v definici určení zda sociální stát má emancipační tendence, nebo zda se pouze snaží udržet základní životní minimum pro občany. V neposlední řadě se vyjadřuje ke schopnosti sociálních politik ospravedlnit samotný stát. Je sociální politika státu natolik zásadní pro stát samotný, že bez ní není únosný? Toto je zcela opačný pohled na věc, než můžeme najít v díle F. A. Hayeka.

Z kritiky této obecné definice vychází i Esping-Andersenova polemika s industriální tezí. Vidí základní ideu sociálního státu v sociálním občanství (social citizenship). Z výše uvedených změn ve společnosti si vybírá jako důležitější změnu politickou. Ještě větší význam však přikládá mobilizaci pracujících. Tato teze se opírá o teorii, že parlament je schopný prosadit zájmy většiny voličů a dostatečně silný, aby převážil hlas kapitálu. Dalším argumentem je potom vznik silných odborů, které mají další prostředky aby svoje zájmy prosadily.

Do středu zájmu nepokládá sociální výdaje. Právě o ně se z velké části opírá industriální teze, když zdůvodňuje vznik sociálního státu. Esping-Andersen namítá, že pouze výdaje nemohou bez dalších kritérií určit povahu státu. Jako příklad uvádí sociální politiku prováděnou skrze daňové úlevy. Jiným jednoduchým argumentem je například spojitost výdajů a nezaměstnanosti. Pokud dovedeme argument ad absurdum, mohlo by tak nastat, že stát se bude nazývat sociálním pouze v době zvýšené nezaměstnanosti, kdy jsou sociální výdaje pochopitelně vyšší.

V souladu s Piersonovou definicí potom vznik sociálního státu spojuje raději se změnou společnosti. Pro Esping-Andersena je stát blahobytu širší

pojmem než jen stát samotný. Je to trend ve společnosti, kdy společnost sama podporuje sociální politiku vlády a zároveň se sama zapojuje do vytváření dalších podpůrných sociálních opatření, například skrze rodinu. Další nedílnou součástí státu blahobytu je jeho interakce s trhem. Trh samotný může zajišťovat další podporu samotné vládní sociální politiky. Na druhou stranu také však nemusí. Tento rozdíl se již projevuje v samotné Esping-Andersenově klasifikaci různých typů sociálních států (Esping-Andersen, 1990, s. 18-21).

Jiným vysvětlením vzniku sociálního státu je jeho vzrůst odspoda skrze dobrovolné přátelské/bratrské spolky. Tyto spolky vznikly z cechů a jiných vzájemných společenství koncem 17. století ve Velké Británii. V zemích pevninské Evropy byly spolky přítomny také, ale pravděpodobně v menší míře. Jejich smyslem bylo z prostředků vybraných a ušetřených podporovat členy v době, kdy nebyli schopni vydělat dostatečně (nemoc, vysoký věk). Takovéto spolky byly nejprve mešního/lokálního charakteru (řádově desítky členů) a později se přetvořily do řádů, které již byly částečně centralizované a zahrnovaly větší počet členů (např. Ancient order of foresters). Řád měl společné vedení, demokraticky volené, a toto fungovalo jako centrální kontrola. Zároveň jednotlivé lóže byly zodpovědné za finanční podporu svých členů. Pravděpodobně nejdůležitější vlastností těchto organizací (a později řádů) byla jejich dobrovolnost a funkčnost na základě menších skupin, ve kterých fungovaly principy vzájemné morální kontroly a přátelství. Důležitým prvkem proto bylo udržení sounáležitosti a řády si vyvinuly své rituály, které tento stav podporovaly. Zároveň nemalou roli hrál alkohol při společných setkáních. (Chalupníček & Dvořák, 2009, s. 370-3)

Řády byly postupně zaváděním restrikcí ze strany státu prakticky zničeny. Snaha státu o jejich kontrolu prostřednictvím registrace a následnými zásahy do jejich podoby měly za následek úpadek sociální funkce řádů. Ve chvíli kdy se spolky vzdaly sociálního charakteru, nastoupily na jejich místo profesionální pojišťovny, které dokázaly lépe spočítat rizika, a proto profitovaly lépe. (Chalupníček & Dvořák, 2009, s. 377-9)

Pro naše zkoumání vzniku sociálního státu jsou dobrovolné spolky a řády důležité, protože ukazují na „druhou“ cestu vzniku – odspodu. Spolky fungovaly jako pojišťovací instituce po celé 19. století. Plnily tedy roli státu na tomto poli.

Stát převzal jejich funkci (a tedy vznikl sociální stát) až následně zavedením povinných pojištění.

3.5 Vysvětlení jako syntéza teorií

Jaký je tedy celkový obraz, který jsme se snažili složit z různých teorií? Je nepopíratelné, že za vznikem sociálního státu stojí změna názorů ve společnosti, které se objevily v průběhu 19. století. Stejně tak je zřejmé, že nelze vzít pouze jeden faktor těchto změn a označit jej za „viníka“ státu blahobytu. Stejně jako celá transformace společnosti byla podnícena provázanými ekonomickými, politickými i sociálními motivy, nelze oddělit jeden od druhého ve vztahu ke vzniku sociálního státu.

Je zřejmé, že industriální revoluce otevřela mnoho dosud zavřených kapitol. Primárně vliv industrializace na urbanizaci sehrál podstatnou roli v přeměně společnosti. Na rozbití širší rodiny jako základní jednotky uspořádání společnosti bylo třeba najít odpověď v podobě sociálních služeb a systémem podpor ze strany státu jako jediného zbylého garanta. Nové trendy ve vzdělávání a zdravotnictví, které se začaly rozvíjet s postupem industrializace se ukázaly jako další odvětví, která bylo třeba sjednotit a ukotvit v rámci státu.

Současná změna vztahu jednotlivce a autority vedla k významnému navýšení práv jedince. Ačkoli z předchozího odstavce se zdá, že industrializace měla větší vliv než politická revoluce, nenechme se zmást provázaností. Politická revoluce neměla patrně sama o sobě takový přímý vliv na vznik sociálního státu. Naproti tomu bez politické revoluce by pravděpodobně industriální revoluce nebyla natolik významná. Můžeme tedy konstatovat, že i politické tlaky ve společnosti se projeví na vytvoření sociálního státu.

Spolu se změnou postavení jedince ve společnosti přišla i změna sociálního vnímání. Jak jsme však již uvedli výše, sociální práva lze zařadit až za práva fundamentální a politická. V prvotním vzniku státu blahobytu proto tato kapitola neměla tak významný vliv. O to významněji se naopak projevila později, kdy se začaly utvářet jednotlivé typy států blahobytu. Toto tvrzení je i v souladu s Esping-Andersenovou teorií. Esping-Andersen vnímá jako „pravý“ stát blahobytu sociálně-demokratický režim severského typu. Jeho vysvětlení

vzniku státu blahobytu odpovídá z našeho hlediska až jeho „rozdělení“ na jednotlivé variety. Tímto rozdělením se budeme zabývat později v kapitole 5.

4. Vývoj

V následující kapitole se budeme zabývat historií státu blahobytu. Pokryjeme dobu od prvních počátků státu blahobytu před přelomem 19. a 20. století a dojedeme až do 80. let 20. století. Použijeme proto jednoduchou periodizaci, které se přidržíme. V první části se zaměříme na počátky sociálního státu až do první světové války. Druhá část popisuje období mezi válkami. Třetí část bude pojednávat o „zlatém věku“ sociálního státu a nakonec budeme diskutovat krizi od 70. do 80. let a její dopady na stát blahobytu.

4.1 Rozvoj státu blahobytu

Existuje mnoho názorů na to, kdy přesně se stát stává státem blahobytu. Esping-Andersen navrhuje, že až když se většina každodenní práce zaměřuje na obstarávání sociálních potřeb domácností. To by znamenalo, že státy blahobytu se neobjevily až do 70. let 20. století a některé západní státy běžně označované tímto termínem by nemohly za stát blahobytu být označeny vůbec (Esping-Andersen, 1990, s. 20). Pierson navrhuje 3 možná kritéria, jak zařadit vznik sociálního státu. Jako první asi nejjednodušší (a často užívaný) indikátor jmenuje zavedení prvního sociálního pojištění. Podle tohoto kritéria spadá většina západních států (s výjimkou USA a Kanady) do konce 19. století (viz. tab. 1). Vůbec první zavedlo pojištění Německo v roce 1871 a týkalo se nehod na pracovišti. Ostatní státy potom zaváděly první pojištění až do roku 1902 (Austrálie). USA a Kanada se připojily až v období mezi světovými válkami (konkrétně v roce 1930).

Druhé možné kritérium je rozšíření občanských práv (tab. 2) Za hlavní ideu je zde brána změna vztahu jedinec – stát. Poznávací znaky jsou zahrnutí sociální podpory do práv člověka a zavrnutí myšlenky (a praxe), že příjem sociální podpory omezuje práva občana. Jako jednoduchý ukazatel zde může posloužit zavedení všeobecného volebního práva a zrušení daňového censu, jako naplnění druhého poznávací znaku. Z tohoto důvodu je pro nás nyní

zajímavější zavedení universálního volebního práva pro muže, ačkoli tím vylučujeme myšlenku rovnosti příležitostí pro muže a ženy, která je také jednou z myšlenek rozvinutého státu blahobytu.

Zavedení sociálních pojištění					
stát	p. pracovních úrazů	zdravotní p.	penzijní p.	p. proti nezaměstnanosti	rodinné přídavky
Belgie	1903	1894	1900	1920	1930
Nizozemí	1901	1929	1913	1916	1940
Francie	1898	1898	1895	1905	1932
Itálie	1898	1886	1898	1919	1936
Německo	1871	1883	1889	1927	1954
Irsko	1897	1911	1908	1911	1944
Velká Británie	1897	1911	1908	1911	1945
Dánsko	1898	1892	1891	1907	1952
Norsko	1894	1909	1936	1906	1946
Švédsko	1901	1891	1913	1934	1947
Finsko	1895	1963	1937	1917	1948
Rakousko	1887	1888	1927	1920	1921
Švýcarsko	1881	1911	1946	1924	1952
Austrálie	1902	1945	1909	1945	1941
Nový Zéland	1900	1938	1898	1938	1926
Kanada	1930	1971	1927	1940	1944
USA	1930	-	1935	1935	-

tab. 1 - Zavedení sociálních pojištění

zdroj: Pierson (2006), s. 110

Třetí kritérium, které navrhuje Pierson je čistě ekonomické a zaměřuje se pouze na vládní sociální výdaje. Pierson jako hranici určuje 3% HDP (tab. 3). Ačkoli se toto kritérium zdá velmi sporné, ve světle výše uvedených Esping-Andersenových námitek, jeho použití je ospravedlnitelné. Na počátku sociálního státu stály ve všech vyspělých státech sociální pojištění. Proto jsou všechny státy postaveny na stejné výchozí podmínky a kritérium lze použít. Nicméně musíme být opatrní vzhledem k rozdílnému pohledu tehdejších států na zahrnutí výdajů „do kolony“ sociální. Při užití tohoto kritéria se vyspělé státy mezi letopočty 1900 a 1926 (Pierson, 2006, s. 108-14).

Zavedení volebního práva		
stát	mužské volební právo	všeobecné volební právo
Belgie	1894	1948
Nizozemí	1918	1922
Francie	1848	1945
Itálie	1913	1946
Německo	1871	1919
Irsko	1918	1923
Velká Británie	1918	1928
Dánsko	1849 ^a	1918
Norsko	1900	1915
Švédsko	1909	1921
Finsko	1907	1907
Rakousko	1907	1919
Švýcarsko	1848	1971
Austrálie	1902 ^a	1902 ^a
Nový Zéland	1879 ^b	1893 ^b
Kanada	1920	1920
USA	1860 ^b	1920

^a s významnými omezeními

^b s omezeními – pouze pro Evropana (bělochy)

tab. 2 – Zavedení volebního práva

zdroj: Pierson (2006), s. 112

Co tedy dokážeme z těchto údajů vyčíst je, že začátky sociálního státu jsou svázány s převážně s udržitelností řádu (order). Tehdejší sociální opatření byla myšlena jako podpůrné prvky pro vyšší zaměstnanost. Blahobyt občanů nebyl v centru zájmu. Z tohoto hlediska odpovídá Hayekovým představám o minimálním státu (Hayek, 1959, s. 92). Jako potvrzení tohoto faktu, můžeme uvést šablonu (pattern), podle které byla většinou zaváděna sociální pojištění. Tato šablona není plně platná pro všechny státy, nicméně je patrná ve většině. První se objevilo pojištění pracovních úrazů. Následně potom přichází zdravotní, penzijní a pojištění proti nezaměstnanosti. A až na konec s větším časovým odstupem rodinné přídatky. Šablona opět odráží již zmiňovaný odstup mezi politickými a sociální právy. Nastíněný rozkol mezi Esping-Andersenovým pohledem a industriální tezí tedy vzniká pouze v pojetí sociálního státu.

Růst podílu sociální výdajů na HDP		
stát	sociální výdaje 3%HDP	sociální výdaje 5%HDP
Belgie	1923	1933
Nizozemí	1920	1934
Francie	1921	1931
Itálie	1923	1940
Německo	1900	1915
Irsko	1905	1920
Velká Británie	1905	1920
Dánsko	1908	1918
Norsko	1917	1926
Švédsko	1905	1921
Finsko	1926	1947
Rakousko	1926	1932
Švýcarsko	okolo 1900	1920
Austrálie	1922	1932
Nový Zéland	1911	1920
Kanada	1921	1931
USA	1920	1931

tab. 3 - Růst podílu sociální výdajů na HDP
zdroj: Pierson (2006), s. 113

4.2 Období mezi válkami

V meziválečné době neproběhlo mnoho legislativních změn. První Světová válka však přinesla kvantitativní změny a do druhé světové války většina států měla sociální výdaje vyšší než 5% HDP. Stav obyvatelstva po válce urychlil příklon k sociálnímu státu. Stejně tak zavedení všeobecného volebního práva (viz tab. 2) bylo urychleno devastací obyvatelstva. Následná hospodářská krize ve 30. letech (The Great Depression), spolu s dalším „zrychlením“ nárůstu sociálních výdajů, přinesla i novou ekonomickou teorii – Keynesiánství – která se významně projevila na vzniku sociální demokracie. Právě Keynesova teorie pomohla oddělit socialismus a sociální demokracii. Díky jeho „řízenému kapitalismu“ sociální demokracie upustila od principu znárodňování a fakticky se tak oddělila od proudu socialismu. Tím se stala zajímavou z hlediska občanů

a za přispění pocitu nutnosti změny se stala v řadě států určujícím politickým trendem po následující desetiletí. Podle Keynesiánství krize odhalila tušené vztahy mezi kapitalismem a sociálním státem. (1) Potřeba sociálních výdajů je negativně korelovaná s ekonomickým cyklem. V době recese a poklesu ekonomického růst naopak roste nutnost zvyšovat sociální výdaje. (2) Pokud je krize hluboká je nemožné udržet financovat sociální transfery pouze ze sociálního pojištění. (3) Škrty v sociálních výdajích během takto hluboké krize situaci nezlepší, právě naopak. Zároveň se finálně ukázalo, že sociální stát není možné financovat na dobrovolné bázi. Tyto nové poznatky vedly celosvětově k odklonu od minimálního sociálního státu k robustnějšímu modelu a k zavedení nových politik typu New Deal (Pierson, 2006, s. 29, 120-1).

4.3 „Zlatý věk“

Jako zlatý věk pro stát blahobytu bývá označována doba mezi Druhou Světovou válkou a prvním ropným šokem v roce 1973. Toto označení je používané hlavně kvůli reformám, které v dané době proběhly. Tyto reformy byly zaměřené na rozšíření státu blahobytu a jeho univerzalistickou podobu. Stavěly hlavně na „Beveridgově zprávě“ (Beveridge report), kterou si nechala zhotovit vláda Velké Británie k roku 1942. Zprvu mělo jít o strategii zjednodušení systému sociálních pojištění, ale Beveridge pojal zprávu jako nové naplánování celé sociální politiky. Tato politika měla stavět na všeobecném a bezplatném zdravotnictví, plošných přídavicích na děti a politice plné zaměstnanosti. Byly podpořené masivním ekonomickým růstem. Pro porovnání s následným obdobím můžeme použít ukazatel růstu HDP. Průměr každoročního růstu HDP v zemích západní Evropy (Belgie, Dánsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Německo, Nizozemí, Norsko, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Velká Británie) v období 1950-60 byl 3,73 %, v období 1960-73 dokonce 4,42% a pro období po ropném šoku 1973-81 pouze 1,93%.

Růst HDP v zemích západní Evropy (v %)			
	1950-1960	1960-1973	1973-1981
Belgie	2,46	4,41	2,05
Dánsko	2,44	3,62	1,03
Finsko	3,93	4,56	2,17
Francie	3,63	4,33	1,85
Irsko	2,20	3,72	3,05
Itálie	5,39	4,64	2,77
Německo	7,11	3,46	2,13
Nizozemí	3,33	3,59	1,33
Norsko	2,88	3,55	3,73
Portugalsko	3,56	6,95	1,83
Rakousko	5,86	4,29	2,55
Řecko	5,14	7,11	1,94
Španělsko	3,52	7,31	2,31
Švédsko	2,66	3,66	0,79
Švýcarsko	3,28	2,97	0,55
Velká Británie	2,24	2,58	0,75
celkem	3,73	4,42	1,93

^a Západní Německo

tab. 4 – Průměrný růst HDP v zemích západní Evropy
zdroj dat: Angus Maddison

Proč došlo k takovému růstu zrovna v období po válce? Jako prvotní faktor nelze pominout poválečnou rekonstrukci. Další podstatný faktor je vliv fordismu. Zintenzivnění průmyslové výroby a její plná mechanizace pomohly tento růst podpořit. Z hlediska státu blahobytu je však asi nejdůležitější uvědomit si, že toto období bylo charakteristické širokým konsenzem na Keynesiánských principech. Politická shoda na smíšené ekonomice a státu blahobytu vytvořila nové prostředí, kde sociální práva člověka mohla nebývale nabýt na síle. Politická shoda byla všeobecná na třídní úrovni i na úrovni politických stran. Třídní shodou je myšlena shoda kapitálu a práce. Abychom se vyhnuli této marxistické terminologii použijme slova zaměstnavatelé a zaměstnanci. Shoda byla vyjádřena kompromisními ústupky na obou stranách. Zaměstnanci upustili od požadavků znárodňování všech podniků a na oplátku zaměstnavatelé přijali politiku plné zaměstnanosti a sociální stát. Celá tato shoda byla z vrchu podpořena vládou, která zajišťovala podmínky pro vytvoření shody a

obstarávala sociální politiky. Shoda na úrovni politických stran vyžadovala oboustranné (zleva i zprava) uznání ústavních principů, marginalizaci extrémních proudů a přistoupení na politickou kulturu vyjednávání a kompromisů. (Pierson, 2006, s. 129-38)

Důležitým výsledkem politické shody a ekonomického růstu bylo rozšíření sociálního státu od pouhé podpory chudých, před první světovou válkou a mezi oběma světovými válkami, k trvalému podporování střední třídy po druhé světové válce. (Tomasson, 1983, s. ix)

Ta se stává, na rozdíl od předválečné doby, hlavním „tahounem“ celého sociálního státu, neboť si plně uvědomuje výhody z něj plynoucí. Minimálně zde tedy můžeme pozorovat, že prvek altruismu ustupuje do pozadí a uvolňuje prostor pro klasickou motivaci plynoucí ze zvýšeného užitku. Střední třída profituje ze státu blahobytu jako spotřebitel i jako poskytovatel. Spotřebitelský aspekt se uplatňuje ve zdravotnictví, školství, infrastruktuře či ubytování. Jako poskytovatel se projeví v nabízené práci pro veřejný sektor. Veřejný sektor jako zaměstnavatel působil pochopitelně i před tímto posunem, nicméně až nyní se stává hlavním (největším) zaměstnavatelem. S tím souvisí dva aspekty. Za prvé lze nahlédnout relativní posun ke službám a za druhé můžeme pozorovat masivní nárůst zaměstnanosti žen. (Goodin & Le Grand, 1987, s. 91)

Jak argumentuje například Esping-Andersen změna hlavního objektu zájmu státu blahobytu (střední třída za chudé) je klíčovým prvkem k vytvoření solidárního a štedrého státu blahobytu. Pokud střední třída bude profitovat, bude i ochotna platit vyšší daně a tím podporovat přerozdělení prostředků. (Esping-Andersen, 1990, s. 31)

Pokud budeme hledat podrobnější periodizaci období mezi lety 1945 a 1973, je možné nalézt 3 víceméně oddělené etapy. První se týká poválečné rekonstrukce přibližně až do přelomu desetiletí. Tato rekonstrukce se dotkla nejen fyzické výstavby, ale i legislativních změn. V těchto letech vznikla potřebnými reformami platforma pro budoucí rozvoj státu blahobytu. Země jako Velká Británie, Francie či Finsko přijaly reformy týkající se sociálních pojištění i přímých benefitů. Většina těchto změn se týkala rozšíření z pouze sociální sítě pro zachycení chudých na univerzální systém výhod pro většinu obyvatelstva. Naopak země jako Austrálie nebo USA tyto reformy nepřijaly. Zde se již začíná odvíjet jejich cesta k jinému typu státu blahobytu. Je poměrně paradoxní, že

USA nepřijaly tyto sociální reformy, neboť právě díky USA a Marshallovu plánu byly tyto proveditelné v Evropě. Druhá etapa se vymezuje jako 50. léta. Z hlediska státu blahobytu bylo toto období charakterizováno stagnací. To je vysvětlováno většinou „nenutností“ jednat. Poválečná rekonstrukce zapůsobila na nezaměstnanost a stabilní ekonomický růst a uspokojila tak dostatečně i sociální potřeby. Jiní argumentují, že poválečná úzkost vymizela a s ní i akutní potřeba reformovat. Třetí období je oproti druhému silně kontrastní. Pokrývá dobu od roku 1960 do doby kolem roku 1973. Je spojeno s hlavním rozvojem sociálních výdajů. Hlavními důvody jsou stárnutí populace a vyšší politická mobilizace (Pierson, 2006, s. 139-42).

4.4 Krize v 70. a 80. letech

Koncem 60. let se ve společnosti začala objevovat nespokojenost se státním byrokratickým aparátem a sociálním státem obecně. Za touto nespokojeností stály dlouhodobé trendy poklesu ekonomického růstu, které se projevíly hlavně v 70. letech s ropnými šoky. Současně s poklesem růstu stoupaly nezaměstnanost i inflace a vzrůstaly státní dluhy. Do nastavení sociálního státu se ekonomická krize projevila jako částečné odstoupení z vysokých standardů. Ne ve všech zemích se krize projevila stejně, avšak obecný trend zúžení sociálního státu je patrný ve všech státech. Tento fakt pouze dokládá, že sociální stát je vnitřně plně spjat s ekonomickým růstem. Bez ekonomického růstu se zastavuje i růst sociálního státu.

Pierson argumentuje, že tato krize byla pro stát blahobytu externí – nebyla zaviněna jím samotným. Na druhou stranu lze namítnout, že pokud by státní výdaje nebyly tvořené z velké části právě výdaji na sociální stát (21,4% HDP v Německu, 15,7% ve Velké Británii (Kohl, 1981, s. 319)), krize by nezasáhla veřejné rozpočty s takovou razancí. Navíc vzhledem k provázanosti ekonomického růstu a sociálního státu je přinejmenším sporné tyto od sebe nyní oddělovat.

4.4.1 Hlavní námitky

Hecló (1981) navrhuje 3 hlavní námitky proti sociálnímu státu, které se objevily na počátku 70. let.

První námitkou byly náklady. Rozšíření sociálních výhod na střední vrstvu v 60. letech vedlo ke značnému navýšení sociálních výdajů. S poklesem ekonomického růstu se toto navýšení postupně začalo projevovat na daních. Skrze daně se potom zpětně projevilo i do rozpočtů domácností. Ochota platit takto vysoké daně klesala a s ní i podpora sociálního státu. Malá efektivita byla dalším argumentem. Liberálové i konzervativně smýšlející se shodli na malé výkonnosti z hlediska vytýčených cílů. Sociální stát ve skutečnosti podle nich není schopen efektivně pomoci lidem, kteří pomoc opravdu potřebují. Na místo toho podporuje závislost příjemců podpory a tím naopak rovnost podmínek potlačuje. A za třetí byla uváděna nadměrná regulace. S růstem sociálního státu se vládě dostávají do rukou nové instrumenty, jak si „podmanit“ občany. Obava z částečné ztráty svobody je podložena teorií, že vláda může vynutit větší efektivitu sociálních politik pouze na úkor demokracie, přesněji omezení podílení se na politické soutěži, ztráta rozmanitosti a, především, ztráta kontroly vlády (checks on government). Hecló nazývá souhrnně tyto výhrady jako nový pesimismus (The new pessimism). Netvrdí, že tyto výhrady se objevily teprve v 70. letech. Všechny tři byly již dlouho známé a projevované ze strany odpůrců sociálního státu. Až krize v 70. letech však znamenala příklon i širší veřejnosti (Hecló, 1981, s. 398-400).

4.4.2 Dopady na stát blahobytu

Pod vlivem výše zmíněných námitek se sociální stát začal měnit. Hlavní ideologická opora v Keynesově teorii byla zpochybňována spolu s Keynesovým učením samotným. To znamenalo příklon k monetarismu. Na politické úrovni se konzervativní strany počaly prosazovat nad sociálně demokratickými. Sociální demokracie byla do značné míry identifikována jako strana státu blahobytu. Nyní tedy nastala krize i pro ní. Příkladem může být Švédsko, kde sociální

demokracie prohrála v roce 1976 volby po 44 letech u moci (pouze s tři měsíce trvající pauzou v roce 1936).

Nejvýraznějším politikem v Evropě byla Margaret Thatcherová, která razantně zaváděla nový směr pro stát blahobytu ve Velké Británii a její politika ovlivňovala celý západní svět. „Co nejširší“ stát blahobytu již nebyl hlavním cílem. Proto se začalo upouštět od universalistické politiky a sociální stát se „vracel“ do své dřívější podoby, kde měl sloužit pouze potřebným. Slovo vracel je nutné dát do uvozovek, protože úplný návrat na původní úroveň nebyl ani možný ani žádoucí. Spíše než skutečný ústup od takových opatření lze pozorovat změnu ideologie než reálnou změnu politik. Na změnách k přístupu k sociálnímu státu je vidět duch post-fordismu. Post-fordismus je charakteristický odhledem od jednotvárné velkovýroby a naopak silným příklonem k flexibilitě produkce. Stejně tak sociální stát začal hledat východisko z krize formou větší flexibility a podpoření konkurenceschopnosti. Konkrétně se toto uskutečnilo privatizacemi, částečným upouštěním od progresivního zdanění a větší otevřeností k zahraničním investorům. Na trhu práce potom nastal příklon k aktivním opatřením na úkor pasivních. Tedy obecně přeškolení a rekvalifikace byly preferovány nad pouhými transfery (dávky v nezaměstnanosti). Sociální stát se tedy sám rekvalifikoval ze státu, který primárně poskytuje služby na stát který primárně reguluje (Pierson, 2006, s. 145-7, 157-69).

Jak je vidět z této charakteristiky, je poněkud sporné hovořit o krizi sociálního státu. Samotné sociální výdaje nejen že neklesly, ale dokonce stále udržely rostoucí trend. Mezi lety 1960 a 1975 byl růst sociálních výdajů v zemích OECD 8% mezi lety 1980 a 1990 2%. Stejně tak nelze vidět v žádné západní zemi odsun státu do pozadí ve prospěch trhu. Lépe než o krizi je tedy hovořit o strukturální změně (Pierson, 2006, s. 166).

Částečné odůvodnění proč se stát blahobytu nezmenšil, ale změnil nám může dát politická analýza. Voliči obecně nemají rádi daně, ale na druhou stranu si velmi neradi nechávají omezovat své výhody, plynoucí ze státu blahobytu. Volič si spíše uvědomí, že ztratil svou jistotu, než že stále platí daně. Toto vyplývá částečně z jisté path-dependency, která prostupuje chování lidí. Zvyklost na určité institucionální nastavení je zde důležitá pro obhajobu statusu quo. Z tohoto důvodu se politici raději vyhýbají nepopulárním krokům, které tyto

jistoty boží. Strukturální změna sociálního státu byla tedy spíše než ekonomickými faktory motivována politicky. (Pierson, 2006, s 178-9).

5. Typologie

V minulém oddíle jsme hovořili o sociálním státu obecně ve všech rozvinutých zemích. To jsme si mohli dovolit, vzhledem k tomu, že úvodní zavádění sociálního pojištění proběhlo přibližně stejně ve všech zemích. Jako další krok, se nyní zaměříme na různé typy sociálního státu. Jednotlivé variety sociálního státu se začaly projevovat později až s příchodem první „krize“ počátkem 70. let.

Jako obecně nejcitovanější klasifikace sociálního státu se považuje práce Esping-Andersena z roku 1990. Nyní (v roce 2012) jsme tedy jednou tak daleko od vzniku jednotlivých variet, jak byl Esping-Andersen při jejich charakterizaci. Ačkoli nemůžeme tedy zapomenout na 20 let vývoje od publikování, je tato typologie stále přínosná a poslouží nám jako základní východisko pro další analýzu

Objevují se nicméně i námitky proti této klasifikaci, které také následně zmíníme.

5.1 Klasifikace podle Esping-Andersena ¹

Dříve než se pustíme do jednotlivých kategorií, které Esping-Andersen pojmenoval, musíme si nejprve objasnit jeho pojetí sociálního státu. Ačkoli běžně používá pojem stát, je pro něj ve spojení „welfare state“ nejen pouhým souhrnem (vládních) sociálních politik. Sociální stát je souhrnné pojmenování role státu, trhu, církve, rodiny i jedinců ve společnosti. Z toho vychází i jeho typologie. Nejen že definuje roli státu v sociálním státu, ale zároveň poukazuje na funkce dalších jednotlivých složek v sociální politice a jejich vzájemnou provázanost.

Esping-Andersen pro svou teorii vyvinul specifickou veličinu. Vychází z ideje, že sociální práva člověka jsou, stejně jako práva individuální, neporušitelná. Esping-Andersen tuto veličinu pojmenoval „komodifikace“

¹ Kapitola 5.1 (spolu s podkapitolami 5.1.1-5.1.3) vychází z Esping-Andersen (1990) s. 9-34

(commodification). Vyjadřuje míru, do jaké je s lidmi zacházeno jako s objekty (komoditami). „De-komodifikace“ (de-commodification) je potom stav, kdy sociální služby jsou vnímány jako právo a kdy člověk může žít aniž by byl přímo závislý na trhu.

„De-commodification occurs when a service is rendered as a matter of right, and a person can maintain a livelihood without reliance on the market.“ (Esping-Andersen, 1990, s. 21-2)

Podle definice tedy záchranná sociální síť (social safety net) sama o sobě nezaručuje ještě de-komodifikaci. Ta se projeví, pokud se člověk může svobodně rozhodnout zůstat doma namísto práce (krátkodobě v důsledku nemoci, nebo dlouhodobě například v důsledku vyššího věku) bez ztráty příjmu nebo práce.

Esping-Andersen spojuje vznik sociálního státu právě s nárůstem de-komodifikace. Z toho vyplývá, že sociální stát (v jeho pojetí) vznikl až v 70. letech. Počátky sociálního státu, tak jak byly popsány výše, nejsou pro něj pravým vznikem sociálního státu, neboť opatření byla primárně konstruována aby podpořila výkon pracovního trhu.

Druhé uplatněné hledisko je míra stratifikace. Esping-Andersen argumentuje, že sociální stát přímo vstupuje do procesu stratifikování obyvatelstva. Na jedné straně se tak ocitá Bismarckův model sociálního pojištění, na druhé Beveridgův report. Zatímco Beveridge se ve svém doporučení snažil zvýšit míru solidarity, Bismarck aktivně prosazoval větší míru stratifikace. K takové politice měl dva důvody: udržet řád ve společnosti za pomoci vytvoření (udržení) tříd (stavů) a důsledném rozdělení populace mezi ně a zvýšení loajality k monarchii. Bismarck nabídl úřednické vrstvě větší výhody a tím de facto vytvořil novou šlechtu, která mu byla oddána. (Esping-Andersen, 1990, s. 24)

Po uplatnění těchto dvou hlavních kriterií charakterizuje Esping-Andersen tři hlavní typy státu blahobytu – liberální model, konzervativní model a sociálně-demokratický model.

5.1.1 Liberální model

Tento model vyrůstá na liberálních principech spojených s pracovní morálkou. Povinností každého občana je pracovat a sociální státní pomoc je pouze poslední záchrana. Role státu je tedy minimální a není zaměřena na přerozdělovací politiku. Sociální funkce státu jsou uznány jako nutné, nicméně pouze do té míry, kdy minimálně brzdí ekonomický růst.

Hlavní starostí státu je zajištění vhodných podmínek pro trh, který je vnímán jako nejefektivnější činitel. Z tohoto důvodu je důraz na privatizaci vysoký. Soukromý sektor je považován za naplnění maximální svobody rozhodování.

Stát nefunguje primárně jako zaměstnavatel, ale jako vynutitel práce v privátním sektoru. Důraz na plnou zaměstnanost je tedy relativně malý. Optimalizující mechanismus je ponechán trhu.

Občan má „pouze“ právo na kompenzaci příjmu. S tím souvisí vyšší míra stigmatizace při využívání podpory. Zároveň je tímto nastaven systém oprávnění a kontrol při čerpání benefitů. Většina podpor je odvislá od sociální situace jedince a jeho skutečný příjem je zkoumán. Jedinec musí prokázat, že jeho nárok je oprávněný. Samotné sociální transfery jsou nižší než v jiných modelech.

Pozice žen je podřízena klasickému modelu muže jako živitele. Manžel je hlavou rodiny, žena je odkázána do pozice ženy pečovatelky. S tím souvisí relativně méně rozvinutý sektor pečovatelských služeb (školy, domovy důchodců).

Naopak větší důraz je kladen na nestátní složky státu blahobytu. Rodina je vnímána jako důležitý doručovatel sociálních služeb a podpory a stejně tak je větší důraz kladen na neziskový sektor. Stát zasahuje pouze v případě selhání trhu a rodiny.

De-komodifikace je v tomto modelu nízká (komodifikace vysoká) a stratifikace je vysoká.

Příkladem tohoto typu sociálního státu jsou Spojené Státy Americké, Kanada, Austrálie a do jisté míry i Velká Británie.

5.1.2 Konzervativní model

V tomto modelu není důraz na trh není tak velký jako v případě liberálního modelu. Role státu je výrazně větší. Stát intervenuje především skrze povinné sociální pojištění. Smyslem státu není přerozdělování ani snaha o rovnostářskou společnost. Hlavním smyslem státu je zachovat sociální stabilitu.

Jak již pojmenování napovídá tento model stojí na konzervativních hodnotách. Role rodiny a církve je proto naprosto nezbytná pro jeho fungování. I zde převažuje klasický model muže jako hlavy rodiny a ženy v domácnosti. Sociální pojištění často zcela vyjímá manželky, protože se předpokládá jejich závislost na manželech. Pojištění muže potom zahrnuje i pojištění ženy. Ženy mají povinnosti vůči rodině a vyplňují tak mezeru, která vzniká v důsledku malé angažovanosti státu na poli pečovatelských služeb.

Na druhou stranu občan má právo na sociální jistoty. Z toho vyplývá přístup státu k sociálním transferům. Ty jsou většinou štedré, ale přímo závislé na předchozím příjmu prostřednictvím sociálního pojištění. Pojišťovny jsou spravované státem, privátní pojišťovny jsou jednoznačně v menšině.

Jako hlavní systém doručování sociálních služeb funguje „subsidiarita“ (subsidiarity principle). V tomto systému je hlavním doručovatelem sociálních služeb rodina a církve, stát zasahuje až v případě kdy první dvě složky nebyly schopny splnit tuto roli.

S tím souvisí i role státu jako zaměstnavatele. Stát je brán jako zaměstnavatel poslední instance. Jeho role je tedy oproti liberálnímu modelu aktivně vstupovat na trh práce v případě nutnosti a ne jenom podporovat trh samotný. De-komodifikace je střední, stratifikace stále vysoká.

Jako příklad konzervativního modelu uvedeme Německo, Rakousko nebo Francii.

5.1.4 Sociálně-demokratický model

Sociálně-demokratický model je odlišný od předchozích dvou v míře stratifikace. Na rozdíl od liberálního i konzervativního modelu, sociálně demokratický model má ve svém jádru přerozdělování jako plán. Jeho hlavním

cílem je vymýtit chudobu a snižovat sociální nerovnosti. Model je založen na principu sociálního občanství, tedy na myšlence všeobecného práva na sociální služby. Je tedy v porovnání s předchozími modely velmi universalistický.

Aby tento universalismus mohl fungovat, upouští sociálně-demokratický model od rodiny jako hlavní jednotky a směřuje pozornost na jedince. Ve své podstatě je tedy individualistický. Z toho pramení i postavení žen ve společnosti. Klasický model pracujícího muže a ženy-matky, je potlačen a ženy jsou podporovány ve vstupu do zaměstnání. Z tohoto důvodu jsou také pečovatelské služby rozšířené a dostupné. Stát je jejich hlavním doručovatelem, privátní sektor je minimální.

Právo na práci má stejnou významnost jako právo na sociální jistoty. Stát tedy vstupuje na pracovní trh jako zaměstnavatel první instance (zvláště pro ženy).

Tento model je spojen s vysokou solidaritou. Vzhledem k vyšším státním nákladům na sociální služby a transfery vyžaduje od občanů vyšší míru kooperace a pocitu sounáležitosti.

Jako příklad uvedeme severské státy – Švédsko, Norsko, Dánsko.

5.2 Kritika Esping-Andersena

Esping-Andersen zdůrazňuje, že žádný z modelů se nevyskytuje ve své čisté formě. Ve světě se vyskytují pouze „hybridy“ složené z různých částí jednotlivých modelů. Proto musíme brát uvedené příklady jednotlivých variet opatrně a mít toto na vědomí. I tak jsou však příklady užitečné, neboť pomáhají zařadit zeměpisně vznik jednotlivých variet.

I přesto se nejvýznamnější kritika jeho typologie zaměřila na fakt, že Esping-Andersenovy kategorie nepojmou všechny typy západních států blahobytu. Jiní autoři se shodují, že v základní troj-modelové typologii chybí model čtvrtý, popisující státy jižní Evropy. (viz Leibfried 1993, Ferrera 1996).

5.2.1 Románský model („Latin Rim model“)

Tento čtvrtý typ je popisován jako nevyvinutý (rudimentary) stát blahobytu. Státy, které jsou zařazovány do této kategorie jsou méně rozvinuté a snaží se „dohnat“ ty rozvinutější (Pierson, 2006, s. 174).

Leibfried jej charakterizuje jako mix mezi liberálním a konzervativním modelem. Na jednu stranu přejímá principy liberálního modelu v přístupu k práci. Role státu není práci zajišťovat, ale podporovat vstup do zaměstnání. Stejně tak plná zaměstnanost není cílem, tak jako je tomu u sociálně-demokratického modelu. Na druhou stranu model staví na konzervativních hodnotách, zvláště pak na církvi. Proto jsou některé sociální služby ze strany státu neúplné (Leibfried, 1993, s. 141-2).

Další výraznou charakteristikou je vysoká míra klientelismu a korupce. Benefity nejsou rozdělovány rovnoměrně. Pro státní zaměstnance a pro úřednickou vrstvu větších firem je systém velmi štedrý a naopak nezaměstnaní a nižší třída nejsou dostatečně chráněny (Ferrera, 1996, s. 29).

Pierson (2006) argumentuje, že charakteristiky utváří nebezpečí fiskální krize. Závazky vůči „silnější“ části obyvatelstva a současně relativně slabý stát mohou vést k neudržitelnosti financování takového systému. Důkazem jsou současné problémy Řecka (a částečně i ostatních států jižní Evropy).

5.2.2 Další kritika

Další kritické hlasy proti Esping-Andersenově typologii zdůrazňují jeho přílišnou zaujatost trhem práce. Jeho princip de-komodifikace je nevhodným nástrojem měření, pokud větší část obyvatelstva přímo neparticipuje na trhu práce, nebo pokud participuje částečně. Jeho princip nezohledňuje možnost částečného úvazku nebo práci nebo možnost práce na dobrovolné bázi.

Další výrazná námitka je příliš malá zainteresovanost pozicí žen v systému. Lewis (1992) zkonstruovala novou typologii, která vychází z nutnosti zahrnout i neplacenou domácí práci do kriterií podle kterých se dělí různé modely. Její typologie opět rozpoznává tři modely, které se téměř úplně překrývají s původními Esping-Andersenovými, ale vychází z jiných základů

(obzvláště z kriteria postavení ženy ve společnosti a rodině – breadwinner kriterium). (Lewis, 1992, s. 159 – 173)

6. Vývoj českého státu blahobytu

Nyní, když máme představu o celosvětovém vývoji sociálního státu, můžeme pokračovat v předem vytýčeném cíli a obrátit pozornost k českému sociálnímu státu. Česká Republika (Československo) byla vždy malá a ze světového hlediska méně významná země. Stejně tak na poli sociálního státu nepozorujeme žádné tendence (ani významné osoby), které by se zasloužily o změnu sociálního státu z celkového pohledu. Česká Republika byla (a do značné míry stále je) „příjemcem“ celosvětových dějin a vývoje a reagovala až se zpožděním na (převážně) západní trendy. V tomto smyslu lze chápat ustanovení Československa až po rozpadu Rakouska-Uherska, Mnichovský diktát i následnou komunistickou nadvládu (řízenou z Moskvy). Pokud budeme zkoumat dějiny českého sociálního státu, musíme mít toto na paměti. Z počátku se tyto dějiny překrývají s Rakouskem-Uherskem, posléze do druhé světové války reagují na světový vývoj, aby následně, po druhé světové válce, byly nasměrovány dle totalitních idejí komunistického vedení. Tato zásadní změna z pro-západního na pro-východní směřování země je patrná i ve vývoji sociálního státu a její následky přetrvávají v českém prostředí dodnes. Proto i my rozdělíme zkoumání českého státu blahobytu na období před komunistickou vládou, během ní a po ní.

6.1 Počátky do roku 1948

Přímé počátky českého státu blahobytu musíme hledat ještě pod správou Rakouska-Uherska. První sociální pojištění bylo zavedeno roku 1887 a týkalo se rizika úrazu na pracovišti. Další, nemocenské pojištění, bylo zavedeno o rok později. Třetí v řadě bylo zavedeno penzijní pojištění v roce 1906 (Cousins, 2005, s. 81). Všechna tato pojištění vznikla před rozpadem Rakouska-Uherska, a pokud budeme brát české země jako předchůdce Československa potažmo České Republiky, byla oktrojovaná. Rakouské státní zřízení bylo z dnešního hlediska relativně liberální a decentralizované. Státní moc byla omezená na

legislativní správu, přičemž hlavní správu pojištění obstarávaly místní organizace. Složení benefitů odpovídalo liberálnímu uspořádání a základní myšlenka celého systému pojištění byla podpořit efektivitu práce. Systém nijak neaspiroval na rovnostářské principy a i z toho důvodu zůstalo stále většina populace nepojištěna. Další rozšíření pojištění proběhlo v roce 1924 (tedy již po konsolidaci Československa) zavedením zákona o zdravotním pojištění. Pojištěna byla přibližně třetina zaměstnanců. V neposlední řadě nesmíme zapomenout na ustanovení záchranné sociální sítě. Ani zde nenacházíme prvky rovnostářství, neboť síť měla pouze chránit před pádem do extrémní chudoby ne zajišťovat minimální životní standard (Cerami, 2008, s. 4-5).

Jako důvod zavádění pojištění můžeme, stejně jako v případě Německa, označit snahu zachovat pořádek (social peace). Velmi špatné pracovní podmínky dělníků v továrnách hrozily vybuchnout v sociální nepokoje a příklonu k sociálním idejím. Tomu chtěla vláda zabránit. Do konce tohoto období vzniku a prvních let sociálního státu na území Československa byly pojištěny přibližně dvě třetiny zaměstnanců v produktivním věku. Zemědělci a podnikatelé do systému zahrnutí nebyli – museli se o svou budoucnost starat sami prostřednictvím spoření. (Večerník, 2008, s. 497).

6.2 1948 – 1989, období komunistické diktatury

Komunisté neměli důvod ztenčovat byrokratickou strukturu. Naopak po roce 1948 přišla ještě masivnější centralizace. Stát byl využíván jako nástroj, kterým lze moc ještě upevnit. Komunisté nejprve převzali moc nad veškerou sociální politikou a následně přistoupili i k politice znárodňování. Od roku 1948 se znárodňování zaměřilo na průmysl a v roce 1953 prostřednictvím měnové reformy již i na úspory obyvatel. Tím byla prakticky zaručena úplná kontrola nad obyvatelstvem, vzhledem k závislosti na státních podporách. Zvláště tvrdě se tato opatření podepsala na vrstvě zemědělců a podnikatelů, kterým byly sebrány jejich úspory a za neexistenci jejich pojištění, tím ztratili jakékoliv zaopatření (Večerník, 2008, s. 498).

Všeobjímající stát si vytvořil nové obyvatelstvo. Díky zrušení privátní vrstvy se prakticky všichni stali pasivními příjemci státních služeb a podpor. Obyvatelé

se tak místo subjektů stali pouhými objekty bez možnosti vyjádřit své potřeby. Tyto podněty odspoda chyběly v plánovacím mechanismu a systém tak byl plánován od stolu, bez zakotvení v realitě (Potůček, 1993, s. 210).

6.2.1 Systém pojištění

Ačkoli na oko byl původní systém pojištění ponechán, vnitřně doznal výrazných změn. Hlavní změnou byla změna ideologie. Rovnostářské myšlenky byly nyní hlavním argumentem pro zachování sociálního systému. Rovnost však byla pouze formální. Ve skutečnosti existovaly „vyšší“ vrstvy s lepším přístupem k sociálním službám. Tyto vrstvy byly tvořeny většinově stranickou nomenklaturou. Rovnostářství vede na jedné straně k větším právům (v komunistickém systému však tato část odpadá vzhledem k pouze formálnímu rovnostářství) a na druhé straně k větším povinnostem. Všichni občané jsou odpovědní za stát a celkový prospěch země. Práce se proto stává nejen právem, ale i povinností každého. Pojištění i nadále zůstává spjaté s prací. Protože ale nezaměstnanost je prakticky nulová, systém pojištění se de facto stává univerzálním. Výjimkou jsou menšiny, které se nepodílí na trhu práce (Romové, handicapovaní, důchodci atd.). Ty jsou naopak zajištěny nedostatečně. Jak je vidět myšlenka rovnostářství je tedy vskutku pouze formální. Ve skutečnosti systém naopak není schopen zajistit podporu právě těm vrstvám, které ji nejvíce potřebují (Deacon, 1993, s. 178-80).

Financování systému bylo až do roku 1968 ponecháno na bázi poplatků za pojištění. I zde se však udála razantní změna, neboť tyto poplatky byly po výběru zahrnuty do státního rozpočtu a následně přerozděleny. Víceméně se tedy jednalo o systém daňového financování. Tento systém se naplno odkryl v roce 1968, kdy byly poplatky oficiálně zahrnuty do daní (Cerami, 2008, s. 6-7).

Další zvláštností systému bylo nastavení vyplácení podpor. Výše podpor nebyla určena výší odvodu na pojištění ale paušálně podle vykonávaného povolání. Podpory potom fungují stejně jako v Německu za dob Bismarckova pojištění a posilují lojalitu ke straně. Na druhou stranu takový systém nutně brání motivaci pracovat usilovněji vzhledem k nemožnosti dostat od systému následně více (Cerami, 2009, s. 4).

6.2.2 Rodina

Rodina byla komunisty vnímána jako důležitý stabilizační prvek ve společnosti. Finanční podpora proto byla relativně štědrá. Stejně tak mateřská dovolená byla relativně dlouhá. Na druhou stranu i rodina se musela podřizovat politice plné zaměstnanosti. Ženy byly proto „tlačeny“ do nástupu do povolání. Extenzivní síť mateřských škol z dob Rakouska-Uherska byla proto zachována a k ní přidána i síť jeslí. Tyto služby byly pro rodiny zdarma (Potůček, 1993, s. 210).

Nástup žen do zaměstnání však nebyl doprovázen jejich zrovnoprávněním s muži. Naopak ženy mají i nadále na starosti domácnost jako v běžné konzervativní společnosti, ale navíc jsou nuceny ještě pracovat. Namísto neutrality pohlaví, z hlediska práce a úkolů, se tedy kupí úkoly ženám (Cerami, 2009, s. 4) .

6.2.3 Principy paternalistického státu

Komunistický stát se musel rozhodnout mezi rovnostářstvím a efektivitou ekonomiky. Jak argumentuje Kornai, tyto cíle nejsou plně slučitelné.

„It is impossible to create a closed and consistent socio-economic normative theory which would assert, without contradiction, a politico-ethical value system at the same time provide for the efficiency of the economy.“ (Kornai, 1986, s. 137)

Systém upřednostnil rovnostářství. Přiblížil se tím velmi sociálně-demokratickému modelu sociálního státu, nicméně pouze formálně. Jak jsme již poukázali, ve skutečnosti systém v sobě neměl mnoho prvků rovnosti. Tyto „výdobytky“, vysoce kladně hodnocené v sociálně-demokratickém systému, proto fungovaly pouze pro privilegované vrstvy (Deacon, 1993, s. 182).

Proč byl tento systém v Československu tak dlouho funkční? Za prvé, a hlavně, se jednalo o soubor represí, které efektivně bránily jakémukoliv nebezpečí rozložení systému. Za druhé, a to je pro naši práci významnější,

system uzavřel s občany „smlouvu o vzájemném neútočení“. Stát se zavazoval plnit své sociální povinnosti vůči občanům a ti naopak se vzdali své svobody. Většina obyvatelstva tak opravdu ze systému profitovala, byť ve velmi malé míře (Večerník, 2008, s. 498).

6.3 Doba postkomunismu

Hlavní myšlenou transformace z hlediska sociálního státu byl ústup od paternalistických principů. Liberalizace, která prostupovala celou transformací, se projevila i v oblasti sociálního státu. Na druhou stranu nebylo žádoucí přetrhnout všechna institucionální nastavení, do té doby funkční, a nastavit zcela nová. Pro transformaci byla zvolena pozvolnější cesta změnou parametrů systému. Můžeme tedy říci, že nový systém státu blahobytu nebyl vystavěn na troskách socialismu, ale s nimi (Cerami, 2009, s. 18).

6.3.1 Aktéři na poli sociálního státu

Při konstrukci sociálního státu můžeme vnímat několik národních aktérů, kteří se aktivně podílejí. Za prvé to jsou ministerstvo práce a sociálních věcí a ministerstvo financí. To by měly být 2 neaktivnější činitelé vzhledem k tomu, že v českém systému jsou to právě ministerstva, která sociální stát spravují. Další aktéři jsou potom politické strany, které o zásadních reformách rozhodují. Třetí úroveň patří odborům a zaměstnavatelským asociacím a nakonec, ačkoli jistě ne nejméně významná, je občanská společnost. Dále bychom mohli identifikovat aktéry mezinárodní: Evropskou Unii, Světovou banku, či Mezinárodní měnový fond. Pokud se však zaměříme na jednotlivé aktéry, zjistíme, že v českém prostředí jsou téměř všichni slabí.

Nejprve ministerstva, ta by měla v systému „bojovat“ proti sobě. Ministerstvo financí se snaží udržet deficit co nejmenší a ministerstvo práce a sociálních věcí se naopak pokouší nastavit štedřejší podmínky. V Čechách byla odlišná situace. Z voleb vždy vzešla jedna silná strana, která „držela“ obě ministerstva pod svou správou. Ministři pak byli loajální a podřizovali se

stranické politice. Odbory také nejsou na české scéně silným hráčem. Největší česká odborová organizace (Českomoravská konfederace odborových svazů) je silně prorostlá s Českou stranou sociálně demokratickou (ČSSD) a nemá proto silnou podporu celé veřejnosti. Navíc tradice stávek je v České Republice malá. Zaměstnavatelské organizace jsou ještě slabší než odbory. Toto částečně pramení ze slabé občanské společnosti. Komunisté svým způsobem vlády podkopaly důvěru ve státní instituce a důvěru ve společnosti obecně. Společnost se silně atomizovala a lidé se stáhli do ústraní, nejeví zájem o ovlivňování chodu společnosti. Mezinárodní organizace jsou chápány jenom jako poradní hlas „zvenčí“ (vzhledem k jejich větší vzdálenosti od problému) a nemají takovou váhu na rozhodování.

Jediný hráč, který nevyšel z této analýzy jako vysloveně slabý jsou politické strany. Jako stabilně silné hráče můžeme identifikovat, již zmíněnou, ČSSD a Občanskou demokratickou stranu (ODS). Dále potom jsou stabilně na scéně menší středové strany a komunisté (Večerník, 2008, s. 503-6).

Následující dělení postkomunistického období proto udělejme podle vládnoucí strany/koalice.

6.3.2 Občanské Fórum 1989 – 1992

Období do roku 1992 lze nazvat obdobím zavádění nových institucí. Hlavním cílem bylo opustit státní paternalismus a vytvořit sociální stát v souladu s ekonomickými reformami, které probíhaly. Reformy se koncentrovaly především na změnu vlastnické struktury. Byly vydány zákony o restitucích, i o privatizaci. Dalším bodem byla deregulace cen. V neposlední řadě nesmíme zapomenout na opuštění politiky plné zaměstnanosti. Pro sociální stát je důležité tyto reformy zmínit, protože se přímo dotýkají státních příjmů a možnosti udržet štědrý sociální systém. Zároveň s deregulací cen a navrácením majetku se rozbila struktura rovnosti příjmů (Potůček, 1993, s. 211).

Na druhou stranu jako odpověď na transformační krizi byl zachován štědrý charakter sociálního státu. Pro nové směřování byly dány jasné koleje, ale samotný ústup byl velmi pozvolný. Pokud charakterizujeme období komunismu jako politiku rozšiřování sociálního státu za účelem legitimizace politického

systemu, potom období do roku 1992 můžeme charakterizovat jako rozšiřování za účelem kompenzace krize (Cerami, 2008, s. 10-11).

Nová sociální politika byla postavena na třech základních kamenech. Prvním z nich byla aktivní zaměstnanecká politika. Druhým liberalizace a pluralizace systému prostřednictvím sociálních pojištění (Bismarckova typu) a třetím rozvinutí záchranné sociální sítě (Potůček, 2004, s. 254).

6.3.3 ODS 1992 - 1998

V letech 1992-1998 se k moci dostala středo-pravá vláda s ODS jako dominantní stranou v koalici. Kontrastně k předchozím letům, kdy benefity částečně sloužily k utišení mobilizace pracujících v době transformace, v tomto období se benefity zeštíhlují. Redukce sociálního státu pokračuje a ní je kladen důraz i na posílení zodpovědnosti jednotlivce. Tento jednoznačně liberální trend reforem se projevil ve zpřísnění vyplácení podpor. Přídavky na děti se nově (od roku 1995) začaly vyplácet až po vykázání příjmu těm, kdo je potřebují. Zároveň se reformy zaměřily na lepší cílení podpor, ve smyslu ústupu od univerzálních podpor. Zároveň vláda Václava Klause podporuje zavedení povinného privátního spoření na důchod formou investování do ne-státem spravovaných fondů (takzvaný druhý pilíř důchodové reformy). Spolu s těmito kroky se vláda snaží zefektivnit předchozími reformami nastavené tři základní kameny. Toto zefektivnění je prováděno hlavně metodou zavedení testování příjmů před vyplacením a nutností prokázat potřebu dávky (Večerník, 2008, s. 500-1).

Roku 1993 se také vrací systém sociálního a zdravotního pojištění. Od roku 1968 do roku 1992 bylo pojištění vybíráno v rámci daní a přes státní rozpočet přerozdělováno. Nyní se odvod na sociální a zdravotní pojištění skládá ze dvou částí – odvod zaměstnavatele a odvod zaměstnance. Tyto peníze již nesměřují do celého rozpočtu, ale do fondu sociálního pojištění.

To však neznamená, že by peníze nebyly přerozdělovány. Základem fondu je stále průběžné financování (pay-as-you-go) a tedy peníze jsou stále aktivně přerozdělovány. Celý fond, je navzdory snahám vlády stále spravován ministerstvem financí. V roce 1995 dochází k dalšímu zpřísnění (zliberalizování) systému. Zvyšuje se hranice pro odchod do důchodu a nově se důchody

vyplácí dvouúrovňově. Na první úrovni, univerzálně, se jedná o paušální sazbu všem, kdo mají na důchod nárok. Druhou úrovní je nastavba nad tuto paušální sazbu, která se kalkuluje podle odpracovaných let a podle výše odvedených prostředků (Potůček, 2004, s. 258-9).

Systém státní podpory, do kterého spadají rodinné dávky, porodné, pohřebné a příspěvek na bydlení, jsou určeny fixně (nezávisí na příjmu příjemce/příjemců) a jsou financovány z daní. Stejně tak záchranná síť (pomoc v hmotné nouzi) je kalkulována fixně, podle věku případně počtu obyvatel domácnosti, a je financována z daní. Její výplata opět vyžaduje vykázání příjmů. Na tomto rozdělení jednotlivých podpor je vidět, že princip subsidiarity opět vešel v platnost. Nejprve nastupují pojištění, tedy „jedinec se o sebe stará sám“, následně případná pomoc státu rodině a až nakonec státem garantovaná dávka pro udržení minimální životní úrovně (Potůček, 1993, s. 217-9).

Abychom neuváděli čtenáře v omyl, konstatujme, že v roce 1998 (2.1.1998 - 17.7.1998) měla ČR úřednickou vládu s Josefem Tošovským v čele. Tuto část roku 1998 však vynecháváme vzhledem k tomu, že vláda samotná žádné zásadní kroky na poli sociálního státu neprovedla.

6.3.4 ČSSD 1998 – 2006

Ve volbách v roce 1998 vyhrála levicová politika. Pro sociální stát tato změna znamenala po 9 letech liberálního směřování ideologický obrat k sociálně demokratickému modelu. Tato změna směřování však z větší míry zůstala pouze teoretickým konceptem. Slabé vlády v tomto období (do roku 2002 menšinová vláda ČSSD a po ní koalice s nejmenší možnou většinou v parlamentu 101 hlasů) nenašly dostatečnou sílu pro razantnější změnu sociální politiky. Tyto vlády se zapsaly do dějin, krom přistoupením k EU, snahou o změnu komunikace a debat mezi ministerstvy, odbory, zaměstnavateli a experty. Na konferencích pořádaných ministerstvy se scházely zástupci tripartity a odborníci na dané téma a diskutovali o zákonech před jejich předložením parlamentu. Na druhou stranu málo z těchto zákonů bylo významných. Celá doba se tak do dějin českého státu blahobytu zapsala jako období mírné stagnace (Potůček, 2004, s. 255-7).

Je až překvapivé, v českém politickém systému, jak velká stabilita se projevila. Liberálně-konzervativní ideologický trend byl nahrazen sociálně-konzervativním. V obou z nich, alespoň podle stranického rozložení sil, byl konzervativní vliv menší. Nicméně tyto malé strany v koalicích, zastupující tento směr byly dostatečně „silné“, aby výsledný trend nekolísal příliš. Hlavním znakem této doby byla restrukturalizace a mírné „opravy“ systému. Pouze několik minoritních kroků bylo podniknuto k otočení směřování sociálního státu. Jedním z nich bylo zrušení některých privátních zdravotních fondů (Cerami, 2008, s. 13).

6.3.5 ODS 2006 - 2010

Po období sociálně demokratické vlády k se k moci vrátila opět ODS, s novým mužem v čele, a chystala se pokračovat v nedokončených reformách z poloviny 90. let. Primárně mělo jít o reformu důchodového systému a reformu zdravotnictví. Další změny se měly týkat zkrácení podpory v nezaměstnanosti a snížení sociálních dávek. Tyto reformy byly zaštitěné snahou udržet rozpočet vybalancovaný, nebo pouze s mírným deficitem.

Situaci nicméně velmi ztížila patová povolební situace (100:100 hlasů pravice proti levici) a náročné vyjednávání. Dříve než bylo možné k podstatnějším reformám přistoupit, se situace v parlamentu změnila natolik, že tyto bylo nutné odložit. Z celého období se tak zachovaly pouze rovná daň, snížení vybraných státních podpor a, tolik diskutované, regulační poplatky u lékaře. Debata o reformě důchodového systému byla přerušena díky neshodě o druhém pilíři.

7. Typologické zařazení českého státu blahobytu

Nyní, po nastínění českého vývoje, můžeme přistoupit ke klasifikaci českého typu státu blahobytu. Uplatníme Esping-Andersenovu typologii a pokusíme se zařadit podle ní i český model. Jak avizoval sám Esping-Andersen, modely ve své čisté podobě se nevyskytují nikde, vždy jde o mix. Ačkoliv každý stát vykazuje charakteristiky více modelů, většinou lze najít převažující trend a orientačně stát zařadit. Jak uvidíme z následujícího odstavce, český typ je extrémně různorodý (z pohledu tří-modelové klasifikace) a stejně tak jeho hodnocení různými autory. Abychom doložili tuto složitost, podívejme se na 3 různé statě různých autorů (kolektivů autorů). V roce 1992 odhadoval Deacon budoucnost České Republiky jako státu sociálně-demokratického. Svoje tvrzení opíral o důležitou českou zkušenost s demokracií za První Republiky a o masový charakter Sametové revoluce (Deacon, 1993, s. 195). Naopak Saxonberg a Sirovátka charakterizují, již z dnešního pohledu, český typ jako pomalu se blížící k liberálnímu. Svou teorii zakládají na postupném zmenšování prakticky všech dávek (Saxonberg & Sirovátka, 2009, s. 200). A třetí směr charakterizují Aspalter, Jinsoo & Sojeung, kteří přisuzují zásadní roli systému pojištění, a proto vidí český sociální stát jako stát konzervativního typu. (Aspalter, Jinsoo & Sojeung, 2009, s. 183)

My ke klasifikaci použijeme přímé charakteristiky sociálních politik i názory obyvatelstva a především institucionální zakotvení vycházející z historie.

7.1 Odkaz historie

Na počátku 90. let se reformátoři octli na pomyslné křižovatce. Jakým směrem se sociální stát měl vydat? Pro všechny tři možné cesty (typy státu blahobytu) existovalo rozumné vysvětlení. Pro konzervativní sociální stát hovořila předválečná historie, především období Rakouska-Uherska a První Republiky. Sociálně-demokratický režim by nešel svou legitimitu v pokračování nastaveného trendu z dob komunismu. Ačkoli komunistický typ státu blahobytu

neodpovídá přesně sociálně demokratickému, univerzalistické tendence jako hlavní charakteristický rys jsou naprosto patrné. A třetí cesta, liberální, by byla ospravedlnitelná liberálními reformami, které se snažili otevřít ekonomiku západu. K těmto třem cestám lze nalézt i tři hlavní demokratické strany (Komunistickou stranu vynecháváme), které se v 90. letech uskupily. Pro konzervativní cestu nacházíme Křesťanské demokraty (KDU-ČSL), za zachování universalismu hlasovali Sociální demokraté (ČSSD) a za liberálními hodnotami stáli pravicoví Občanští demokraté (ODS).

Politická vůle byla opustit paternalistický stát a zavést co nejvíce tržních mechanismů. Na druhou stranu paternalistický sociální stát není možné „jen tak“ rozbít a vystavět systém nový. Tím spíše není možné dělat radikální změny v době transformační krize. Šoková terapie by v tomto případě vedla k nevyhnutelnému nárůstu lidí žijících v chudobě a často pravděpodobně i na hranici přežití. Bylo proto logické, že se politici uchýlili k návratu ke konzervativnímu systému, se kterým mělo české obyvatelstvo zkušenosti (Cerami, 2008, s. 14)

Proti rychlým radikálním změnám nemluví pouze racionální stránka, ale i dosavadní institucionální nastavení ve společnosti. Protože institucionální xerox západních států (ať již kterého typu) není možný, vzhledem ke specifickým ekonomickým, sociologickým ale i psychologickým podmínkám, nové institucionální nastavení musí vycházet z původního.

„[T]he main concept able to explain Czech social-policy development after 1989 is that of institutional and behavioural path dependency as the country exhibited resistance to change coupled with a strong adherence to the Bismarckian, corporatist, welfare state.“ (Potůček, 2008, s. 253)

7.2 Přístup obyvatelstva

Podle sociologického průzkumu provedeného v roce 1992 bylo obyvatelstvo ČR ve svých idejích spíše nakloněno liberálnímu modelu. Na otázku co je pro dotazovaného důležitější, zda osobní svoboda nebo rovnost lidí, se vyslovilo 59,2% pro první možnost a 31,4% pro druhou (5,3% nesouhlasí

ani s jednou možností a 4,1% neví) (Potůček, 1993, s. 213). Tato čísla pro rok 1999 jsou 58,2% pro svobodu, 35,1% pro rovnost a 6,7% ani jedna možnost (European Values Study, 1999).

Většina obyvatel se také shoduje na nutnosti provedení zásadních reforem, a to hlavně penzijního systému, zdravotnictví nebo sociálních podpor. Ideová podpora pro reformy vyvěrá z nespokojenosti s minulým systémem a jeho orientací na loajalitu k němu. Na druhou stranu se zde ukazuje paradoxní situace. Liberální reformy mají ideovou podporu obyvatelstva, ale konkrétní kroky, které většinou vedou ke ztrátě nebo snížení dávek, jsou vnímány jako nepřijatelné. Lidé zvyklí na žití pod ochranou státu si při deklarované podpoře reforem plně neuvědomují, že takové reformy se budou týkat i jich samotných. Projevuje se zde jakési odloučení od státu. Podle strategie „Státe dej“ cítí občané právo od státu vyžadovat „své“ podpory a vzdát se jich je pro ně přílišný zásah do jejich práv. V souladu s tímto tvrzením pak platí, že většina dotazovaných se domnívá, že penze/dávky sociální podpory by měly být zvýšeny. (Kornai, 1997, s. 339-40)

Shoda panuje i na přerozdělování prostředků pro potřebné. V této otázce se shodují všichni občané, bez rozdílu politických preferencí. Naopak ohledně penzijního systému a daní se shoda zatím nepodařilo nalézt. V otázce penzijního systému se stále jedná o druhý pilíř – spojení prostřednictvím privátních fondů. Rozpor u daní je o rovnou či progresivní daň. Proč se stále ještě nenašla shoda na reformě důchodového systému? Pravděpodobně proto, že doposud nepřišla vážná fiskální krize, která by poukazovala na neudržitelnost současného systému. V krátkodobém horizontu systém funguje správně a není třeba ho měnit. S ohledem na demografický vývoj (nejen ČR) je však nasnadě, že systém bude stále více zatěžovat státní kasu, která vyrovnává vzniklé deficity (Večerník, 2008, s. 508-9).

O zařazení českého sociálního státu nám může napovědět i důvěra občanů v instituce se státem blahobytu spojenými. Tradičně je v české společnosti velmi vysoká důvěra v rodinu a naopak nízká důvěra v církve. Oboje je do značné míry způsobené vládou komunistů. Vysoká důvěra v rodinu lze vysvětlit nutností „uzavřít“ se do okruhu svých nejbližších v dobách, kdy člověk neměl všechny svobody, které dnes stát garantuje. Naopak komunistický systém silně pronásledoval křesťanské náboženství a podřazoval náboženství

rozumu. Z toho plyne dodnes nízká podpora církvím. Důvěra ve státní systém sociálního zabezpečení a státní správu je relativně malá. Na otázku „Jaká je Vaše důvěra ve státní systém sociálního zabezpečení?“ odpovědělo 4,6% dotazovaných vynikající, 29,7% docela dobrá, 56,1% ne moc velká a 9,6% žádná. Data pro státní správu (ve stejném pořadí): 2,1%, 20,6%, 63,8%, 13,5%. Naopak s tvrzením „manželství je zastaralá instituce“ souhlasilo pouze 10,4% dotázaných oproti 89,6% záporných odpovědí. (European Values Study, 1999). Z těchto údajů bychom mohli usuzovat, že český sociální stát bude pravděpodobně konzervativního typu s velkým důrazem na rodinu.

7.3 Konkrétní sociální politiky

V následujících třech podkapitolách přiblížíme na třech různých sociálních politikách směřování českého státu z hlediska Esping-Andersenovy typologie. Jak uvidíme, ve specifickém českém modelu lze nalézt (dnes nebo v minulosti) prvky všech tří modelů.

7.3.1 Politika zaměstnanosti

Politika zaměstnanosti byla za komunismu prakticky nepřítomná. Protože práce byla povinná, a nepracování trestné, nebylo potřeba řešit přímo nezaměstnanost. Podle oficiálních prohlášení byla nulová. Po převratu v roce 1989 tedy aktéři na poli sociálního státu neměli základy, na kterých by mohli tuto politiku vystavět. Převládly proto liberální ideje a tato politika je ve svém jádru liberální. Byl ustanoven systém podpor v nezaměstnanosti a záchranná sociální síť. Již od roku 1992 jsou podpory v nezaměstnanosti velmi nízké. Výpočet pro jejich výši byl stanoven jako 60% z předchozího platu první 3 měsíce, potom 50% po další tři měsíce, ale s maximální výší 1,5 násobku životního minima. Tyto míry byly v roce 1997 sníženy na 50% a 40%. V roce 1999 potom byl strop zvednutý na 2,5 násobek. Jak je vidět, podpora v nezaměstnanosti, není zamýšlena jako dávka, která dokáže udržet životní standart po dobu hledání nového zaměstnání na konstantní úrovni. Je tedy na

místě tvrdit, že odráží liberální přístup (Saxonberg & Sirovátka, 2009, s. 191-2). Na druhou stranu systém je efektivní v prevenci pádu do chudoby. V České Republice žije relativně malé procento lidí, kteří se ocitnou na hranici chudoby. V roce 2008 to bylo 9%, což je nejméně v celé EU. I pokud uděláme poměr procent lidí na hranici chudoby před sociálními transfery a po nich, dojdeme k výsledku 0,45 což je pátý nejlepší výsledek v EU (po Maďarsku, Švédsku, Norsku a Dánsku) (Eurostat, 2010). To by poukazovalo na dobrou výkonnost sociálního státu. Tato čísla však musíme brát opatrně, protože neukazují strukturu obyvatelstva postiženého chudobou. V České Republice je na hranici chudoby méně penzistů než dětí, to je nebezpečný trend z hlediska budoucnosti (Večerník, 2008, s. 509).

Nesmíme také zapomenout, že tento model je takto úspěšný proto, že podpora je přesně cílená. To má za následek, že účinek na střední (a vyšší) třídu je prakticky nulový a podpora střední třídy je proto nízká. Z průzkumů provedených v letech 1998 a 2007 vyplývá, že většina populace shledává větší právo na podporu u skupin, které jsou vymezeny jako příjemci univerzálních podpor – senioři, handicapovaní, rodiny s dětmi. Naopak skupiny, které dostávají podporu na základě jejich akutní aktuální potřeby – nezaměstnaní, bezdomovci – jsou preferovány velmi málo. Opět se zde odráží liberální myšlení. Lidé, kteří si za svůj problém „mohou“ (alespoň částečně) sami, nebo jsou schopni si za normálních okolností obstarávat obživu sami, nemají být na podporách déle, než je nezbytně nutné. Naopak k lidem, kteří se svým problémem nebohou nic dělat, je názor veřejnosti shovívavý (Saxonberg & Sirovátka, 2009, s. 193-4)

7.3.2 Rodinná politika

Na rodinné politice je naopak vidět vliv universalismu, který byl propagován komunismem. Tento vliv se projevuje hlavně na počtu a celkovém pokrytí dětí ve školkách. Školky mají v Čechách tradici už z dob Rakouska-Uherska, kdy plnily národní funkci učením češtiny. Komunisté tuto síť převzali a použili ve své politice plné zaměstnanosti. Nejen že školy zanechali a rozšířili, ale vytvořili i síť jeslí pro menší děti. Díky extenzivní síti školek, tak mohla i

velká část žen-matek zpět do zaměstnání. Po revoluci byly jesle opět zrušeny, pod vlivem sociologické debaty o jejich užitečnosti. (Stále nepanuje shoda, zda je lepší aby dítě bylo déle s matkou, nebo aby si od ranějšího věku zvykalo na kolektiv.) S ústupem od jeslí se o jeden rok prodloužila mateřská dovolená. Celková délka tak může být až 42 měsíců. Tato část sociální politiky tak ukazuje ústup z universalistických tendencí směrem ke konzervatismu. Přídavky na děti byly až do roku 1995 univerzální pro všechny domácnosti s dětmi. Poté se jejich výplata podmínila nižšími příjmy. Trend ústupu od universalismu je tedy patrný i na tomto příkladu. (Saxonberg & Sirovátka, 2009, s. 195-6)

7.3.3 Zdravotní pojištění

Po roce 1989 bylo zřejmé, že potřeba reformy zdravotního pojištění je velká. Nepřítomnost zdravotního pojištění (od roku 1968), ale naopak hustá infrastruktura nemocnic a zdravotnických zařízení klade tuto část sociální politiky právě „mezi“ dvě předchozí diskutované. Toto dilema bylo vyřešeno použitím Bismarckova schématu zdravotního pojištění. Zdravotní pojištění je vyžadováno povinně. Na trhu s pojišťovnami je jedna dominantní a více menších pojišťoven. Systém je velmi podobný německému. Stejně tak byly brzy po revoluci privatizovány lékařské praxe, zatímco nemocnice zůstaly v rukou státu. Již v roce 1993 mělo přibližně 90% praktických lékařů soukromou praxi. V souvislosti s posledními vládami ODS bychom mohli hovořit o snaze posunout zdravotnictví více k liberálnímu modelu. Nicméně ze zamýšlených reforem se podařilo prosadit pouze poplatky u lékaře. Ty samy o sobě nemají na typ modelu žádný vliv. Na druhou stranu na nich lze jen dokázat výše zmiňovaný přístup obyvatelstva. Liberální reformy mají vesměs podporu, ale konkrétní kroky vedoucí ke snížení blahobytu vedou k silným protestům (Saxonberg & Sirovátka, 2009, s. 197-9)

7.4 Český model

Co můžeme tedy říci celkově o českém modelu sociálního státu? Je možné jej zařadit do Esping-Andersenovy typologie? Určujícím prvkem v zařazení českého státu je jeho historie. Během existence Československa/České Republiky jsme vyzkoušeli všemi modely, jak jsou v typologii popsány. Lze říci, že jsme si z každého vzali to lepší? Pravděpodobně ne, protože jednotlivé etapy se navzájem ovlivňují a nemáme tak plnou možnost výběru.

Pokud uděláme shrnutí předchozích odstavců, dojdeme k výsledku, že český sociální stát je mixem všech modelů, ale s převažujícím konzervativním prvkem. Podle hodnocení obyvatelstva, je rodina nejdůvěryhodnější prvek z hlediska sociálního zabezpečení. Tím je de facto podložena základní myšlenka konzervativního modelu státu blahobytu – subsidiarita. Další charakteristiky modelu jsou silné rozdělní rolí v rodině, vysoká stratifikace a poměrně vysoká dekomodifikace. Na druhou stranu většina státních podpor je odvislá od příjmů a vykazuje spíše liberální charakter. To potvrzuje opět i názor obyvatelstva, že podporu si zaslouží spíše ten, kdo se do potíží dostal bez vlastního přičinění.

8. Zneužívání dávek

Ke zkoumání sociálního státu patří i zkoumání jeho „funkčnosti“. V našem případě budeme testovat český sociální stát z hlediska zneužívání sociálních transferů. Teoretický rámec vývoje sociálního státu a jeho zařazení do typologie, které jsme popisovali dosud nám poslouží jako východisko pro následné zhodnocení empirického výzkumu.

Během poslední dekády (zvláště od nástupu pravicové vlády roku 2006) se výrazně zvýšilo podezření veřejnosti i politické reprezentace na zneužívání sociálních dávek². Vzhledem k povaze (a načasování) tohoto tématu je možné, že tvrzení není ničím podložené a je pouze využíváno jako politický apel na voliče. Je také ale možné, že zneužívání jako trend existuje. V takovém případě by bylo potřeba výrazně přehodnotit sociální politiku státu.

Pravděpodobně není v lidských silách toto zneužívání v celé společnosti odhalit. Prokázat zneužívání je možné pouze jednotlivci. I přesto se hovoří o zneužívání jako o obecném fenoménu, přítomném v ČR. Ani my se nebudeme pokoušet zneužívání s jistotou potvrdit. Můžeme však na základě dat poukázat nepřímo na trendy ve společnosti, které zneužívání naznačují. V následujícím oddíle se pokusíme tato data analyzovat a zhodnotit tvrzení o zneužívání dávek.

8.1 Metoda

Nastiňme nyní velmi jednoduchou rovnici, která může být nápomocná při zkoumání motivace jedince, který volí mezi životem „na dávkách“ a životem „standardním“, tedy prací.

$$(1) \quad u(w) = u(s) + \alpha$$

² viz rozhovor ministra práce a sociálních věcí (dnes premiéra) Petra Nečase pro Lidové Noviny 12.12.2007 <http://www.mpsv.cz/cs/4919>

V této rovnici je $u(\cdot)$ užitkovou funkcí. Můžeme ji považovat za standardní užitkovou funkci, jejíž argumentem je peněžní příjem. Funkce je ve svém argumentu rostoucí klesajícím tempem, tedy:

$$u'(\cdot) > 0,$$

$$u''(\cdot) < 0.$$

w je mzda a s dávka kterou jedinec obdrží pokud nepracuje. V tuto chvíli je rovnice natolik obecná, že nezkoumáme z jakého důvodu jedinec nepracuje (nemoc, nezaměstnanost, mateřská dovolená,...). Proměnná α značí užitek plynoucí z většího množství volného času, ale zároveň v sobě zahrnuje možný negativní užitek plynoucí z vnímání okolí. Předpokládáme že $\alpha > 0$ pro většinu jedinců, ale pro určitou část jedinců může platit i $\alpha < 0$.

Rovnice tedy určuje rovnovážný stav, kdy jedinec je indiferentní mezi oběma volbami, může si zvolit kteroukoliv. Pokud vzroste w , poklesne s , nebo poklesne α (za předpokladu $\alpha > 0$) změní se rovnice na nerovnici:

$$(2) \quad u(w) > u(s) + \alpha$$

a jedinec bude volit zaměstnání. Zcela stejně můžeme odvodit opačný postup, který povede k výběru podpory oproti práci se mzdou:

$$(3) \quad u(w) < u(s) + \alpha$$

Rovnice/nerovnice tedy popisuje velmi zjednodušený rozhodovací model jedince, který má volit mezi prací a žitím z podpory.

Tato úvaha vychází z možnosti jedince zvolit si svobodně, na základě externě určených w a s , a jím stanoveného α jednu z variant. Uvažujme jedince, který volí mezi prací (mzda - w) a nezaměstnaností (podpora v nezaměstnanosti - s). Proměnná α bude v sobě zahrnovat nejen užitek z volného času nezaměstnaného, ale i záporný užitek z možného stigma nepracujícího ve společnosti.

Jednotlivec však má „právo“ na kalkulaci. Může se svobodně rozhodnout zda chce raději setrvat v pracovním poměru, nebo zda bude nezaměstnaný (a bude hledat zaměstnání s vyšším mzdovým ohodnocením).

Zcela jiná je situace nastává, když uvažujeme dávku jako nemocenskou podporu. Rozdíl je v onom „právu“ na svobodnou volbu. Předpokládejme, že příjem jedince neovlivní jeho zdraví. Vzhledem k dostupnosti zdravotní péče v ČR by tento předpoklad měl být splněn. Mohou se vyskytnout výjimky (např. vyšší doplatek na léky s lepší účinností, možnost dovolit si kvalitnější potraviny), ale tyto považujeme za nevýznamné. Protože tedy považujeme zdraví nezávislé na příjmech, neměl by existovat žádný vztah mezi těmito veličinami. Rovnice/nerovnice (1) – (3) v případě nemocenské dovolené nejsou relevantní, neboť jedinec nezvažuje zda zůstat doma nebo jít do práce. Toto rozhodnutí náleží lékařům (externí a expertní autoritě), který konstatuje zda pacient je schopný práce či nikoliv.

Pokusme se tedy nalézt pomocí regresního modelu metodou nejmenších čtverců, zda závislost velikosti příjmů a nemocnosti existuje. Pokud tato bude zjištěna, můžeme konstatovat špatné užívání této podpory.

Pro výpočty použijeme program gretl.

8.2 Popis dat

V následujícím odstavci popíšeme data a jejich původ, na kterých budeme testovat hypotézu o provázanosti příjmů a nemocnosti. Pro dostatek dat volíme data z krajů a ne celkový agregát na úrovni ČR. Data jsou uspořádaná v časových řadách s roční frekvencí. Jedná se tedy o data panelová.

<i>veličina</i>	<i>značka</i>	<i>počet pozorování</i>	<i>střední hodnota</i>	<i>medián</i>	<i>směrodatná odchylka</i>
nemocnost	n	158	5,93	6,05	1,16
mzda	w	158	17485,00	17056,00	3784,10
nemocenská	s	158	7589,70	7270,10	1466,40

tab. 5 - popis dat

Veličina nemocnost je vypočítána jako počet kalendářních dnů pracovní neschopnosti vůči celkovému počtu kalendářních dnů (všech nemocensky pojištěných). Pro názornost uvedeme příklad výpočtu. V roce 2010 bylo celkem

59 208 352 kalendářních dnů pracovní neschopnosti. Celkem nemocensky pojištěných bylo 4 310 960. Průměrné procento pracovní neschopnosti – nemocnost – bude spočteno:

$$n = \frac{59208352}{4310960 * 365} = 0,0376 = 3,76\%.$$

Jako pracovní neschopnost jsou považovány nemoc i úraz. Zdrojem dat jsou Statistické ročenky z oblasti práce a sociálních věcí vydávané ministerstvem práce a sociálních věcí (MPSV) z let 1998-2010 pro kraj Středočeský a Hlavní město Prahu a z let 2000-2010 pro ostatní kraje³. Důvodem pro různé časové úseky pozorování je změna krajů, která proběhla v roce 2000. Kraje Hlavní město Praha a Středočeský zůstaly nezměněny a proto máme pro tyto dva kraje dat více.

Za mzdu bereme průměrnou nominální mzdu. Pro přesnou definici odkazujeme na ČSU⁴. Zdrojem jsou ročenky MPSV (viz předchozí odstavec).

Nemocenskou rozumíme průměrnou výši příspěvku který nahrazuje mzdu v případě pracovní neschopnosti z důvodu nemoci nebo úrazu. Tato veličina je vypočítána podle vzorce :

$$(4) \quad s = w * b,$$

kde b je relace průměrné denní nemocenské k průměrné denní mzdě. Hodnota b je vždy stejná pro všechny kraje. Zdrojem je publikace MPSV (2010) „Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v České Republice ve vývojových řadách a grafech“⁵.

8.3 Stacionarita

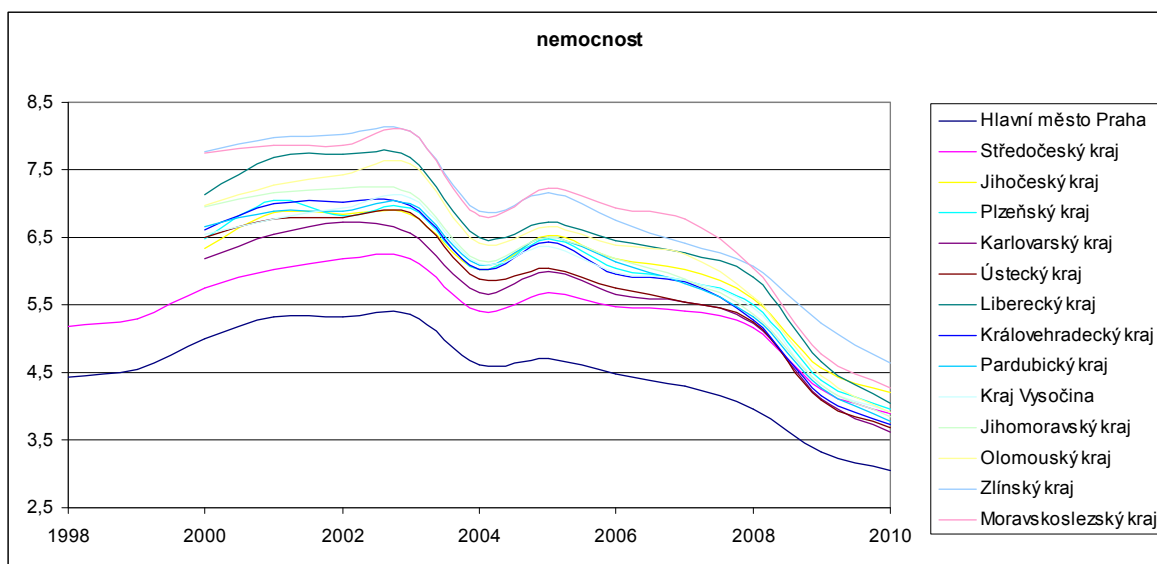
Vzhledem k tomu, že všechna data jsou ve formátu časových řad (uspořádaných v panelu), musíme se ujistit, zda jednotlivé řady nejsou zatíženy

³ <http://www.mpsv.cz/cs/3869>, pouze roky 2005-2010

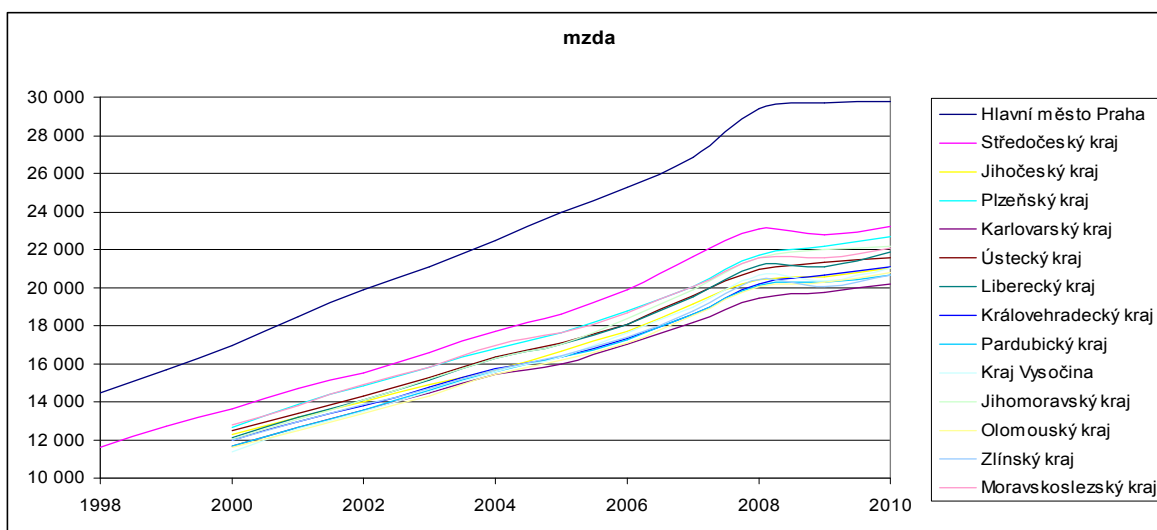
⁴ http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/pmz_m

⁵ http://www.mpsv.cz/files/clanky/11644/brozura_CZ_05.pdf

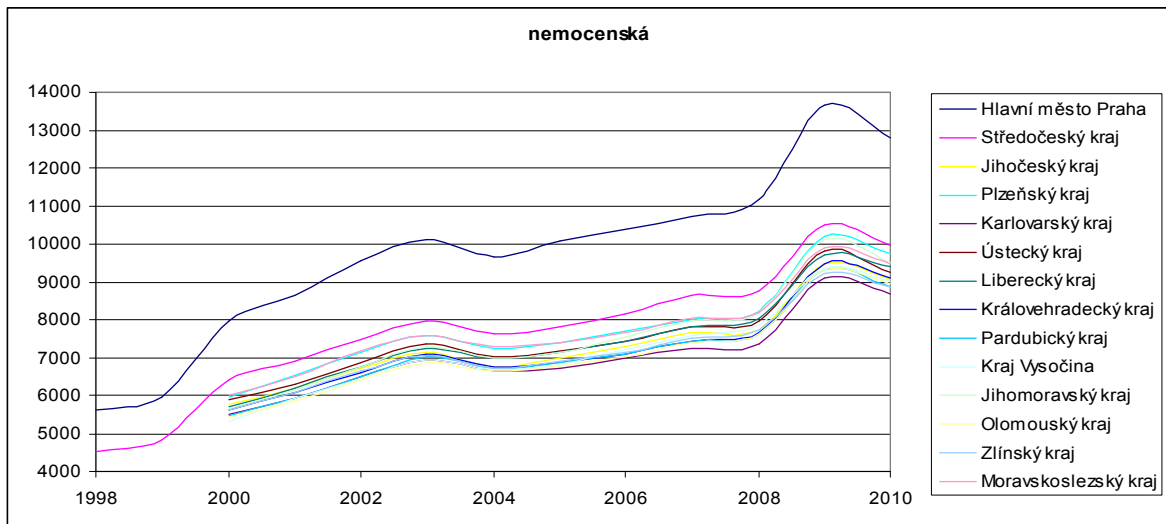
vývojovým trendem. Pokud by tato situace nastala, ekonometrický model nebude mít skutečnou vypovídací hodnotu. V případě že by vysvětlovaná i vysvětlující veličiny měly podobný časový průběh, je velmi pravděpodobné, že nalezneme jejich závislost, která však neodpovídá skutečnosti. Už z grafů (obr. 1-3) je patrné, že trend je přítomen, a to pravděpodobně u všech časových řad.

obr. 1 – časový vývoj nemocnosti

obr. 2 - časový vývoj mzdy

obr. 3 - časový vývoj nemocenské

Protože však pouze z grafů nemůžeme trend potvrdit, provedeme test stacionarity. Použijeme ADF (Augmented Dickey-Fuller) test s maximálně 2 zpětnými diferencemi a s konstantou. Obecně:

$$(5) \quad \Delta y_t = \alpha + (\varphi - 1)y_{t-1} + \delta_1 \Delta y_{t-1} + \delta_2 \Delta y_{t-2} + \varepsilon_t$$

Jedná se o test jednotkového kořene. Pokud $\varphi = 1$ a tedy $\varphi - 1 = 0$ je jednotkový kořen přítomen a časová řada je nestacionární. Nulová hypotéza testu zní: $H_0: \varphi = 1$. Naším zájmem je mít řadu stacionární a tedy nulovou hypotézu zamítnout. Maximální počet zpětných diferencí volíme vzhledem k malému objemu dat v jednotlivé časové řadě pouze 2. Konkrétní počet zpětných diferencí je potom určen na základě jejich signifikance. Test necháme proběhnout se 2 zpětnými diferencemi a pokud druhá diference není signifikantní, počítáme pouze s jednou diferencí. Pokud ani ta není signifikantní, použijeme pouze základní model bez zpětných diferencí.

V tab. 6 jsou uvedené patřičné p-hodnoty pro všechny časové řady, které používáme. Jak je vidět z tabulky, nemůžeme zamítnout nulovou hypotézu na téměř žádné hladině významnosti ani pro jednu časovou řadu. To tedy znamená, že všechny použité časové řady jsou nestacionární a vykazují trend.

	<i>n</i>	<i>w</i>	<i>s</i>
Hlavní Město Praha	0,8026	0,9999	0,5896
Středočeský kraj	0,9117	0,9979	0,5548
Jihočeský kraj	0,6063	0,9986	0,7935
Plzeňský kraj	0,5231	0,7283	0,7896
Karlovarský kraj	0,6857	0,6495	0,7683
Ústecký kraj	0,6129	0,9998	0,7657
Liberecký kraj	0,5448	0,9945	0,8355
Královehradecký kraj	0,6194	0,9946	0,8117
Pardubický kraj	0,8199	0,9977	0,7787
Kraj Vysočina	0,6944	0,6688	0,7917
Jihomoravský kraj	0,7251	0,7390	0,7859
Olomoucký kraj	0,7304	0,9999	0,8205
Zlínský kraj	0,4470	0,9976	0,7978
Moravskoslezský kraj	0,7789	0,9681	0,7673

tab. 6 – p-hodnoty ADF testů

Jak jsme uvedli výše, trend by narušoval analýzu dat a proto musíme zajistit, aby trend přítomen nebyl. Toto provedeme metodou diferenciací – odečtením 2 vždy po sobě následujících období. Ztratíme tím data za 1 období, úprava je to však nezbytná. Pro jednoduchost budeme značit n_i místo Δn_i .

$$(6) \quad \begin{aligned} \Delta n_i &= n_{i+1} - n_i \\ \Delta w_i &= w_{i+1} - w_i, \\ \Delta s_i &= s_{i+1} - s_i \end{aligned}$$

Nyní, když máme data diferencovaná musíme znovu zkoumat výskyt trendu. Postupujeme totožně jako v případě nediferencovaných dat. V případě nemocenské volíme ADF test bez konstanty (pro grafy viz příloha č. 2: grafy diferencovaných časových řad) Jednotlivé p-hodnoty jsou uvedené v tab. 7. Na hladině významnosti $\alpha = 0,07$ můžeme zamítnout nulové hypotézy o existenci jednotkového kořene. Časové řady v diferencované podobě jsou tedy stacionární a můžeme přistoupit k modelu.

	<i>n</i>	<i>w</i>	<i>s</i>
Hlavní Město Praha	0,0392	0,0001	0,0137
Středočeský kraj	0,0277	0,0004	0,0108
Jihočeský kraj	0,0171	0,0433	0,0159
Plzeňský kraj	0,0124	0,0621	0,0255
Karlovarský kraj	0,0482	0,0000	0,0235
Ústecký kraj	0,0387	0,0000	0,0143
Liberecký kraj	0,0462	0,0148	0,0294
Královehradecký kraj	0,0333	0,0147	0,0286
Pardubický kraj	0,0470	0,0000	0,0205
Kraj Vysočina	0,0302	0,0133	0,0267
Jihomoravský kraj	0,0575	0,0344	0,0168
Olomoucký kraj	0,0474	0,0001	0,0209
Zlínský kraj	0,0370	0,0067	0,0328
Moravskoslezský kraj	0,0322	0,0000	0,0256

tab. 7 – p hodnoty ADF testů diferencovaných časových řad

8.4 Model

Budeme zkoumat závislost nemocnosti na nominální mzdě pojištěnce a na výši nemocenské pojištění. Protože naše data jsou uspořádána v panelu, je velmi pravděpodobné, že OLS model nebude pro analýzu dostačující. OLS model není schopen zachytit pokud by pozorování v rámci krajů byla závislá. Využijeme proto metodu pevných (fixních) efektů. Myšlenkou je, že rezidua ze standardního lineárního regresního modelu (7) rozdělíme na 2 složky:

$$\mu_{it} = \lambda_i + \varepsilon_{it}.$$

$$(7) \quad y_{it} = \beta_0 + \beta_1 w_{it} + \beta_2 s_{it} + \mu_{it},$$

kde *i* značí počet skupin (v našem případě kraje $i=1, \dots, 14$) a *t* značí daný časový úsek (v našem případě $t=1, \dots, 12$). Tím vznikne nový model (8), který má v sobě zakomponovaná rezidua unikátní pro jednotlivé skupiny prvků (v našem případě kraje), která je časově invariantní. (Novák, 2007, s.72-3)

$$(8) \quad y_{it} = \beta_0 + \beta_1 w_{it} + \beta_2 s_{it} + \lambda_i + \varepsilon_{it}$$

Pokud se prokáže, že oba regresory jsou signifikantní, očekáváme (v případě zneužívání dávek) $\beta_1 < 0$ a $\beta_2 > 0$. Koeficient β_1 nám udává jaký vztah má k nemocnosti mzda. Očekávaná záporná hodnota určuje záporný vztah veličin tj. : „čím vyšší mzda, tím nižší nemocnost“. Pro β_2 určíme očekávanou hodnotu obdobně, pouze s opačným výsledkem. Konstantu z modelu nevypouštíme, i kdyby se ukázala jako nesignifikantní. Jejím vypuštěním dojde ke změně celého modelu a ne k jeho zjednodušení.

8.4.1 Testování předpokladů modelu

Než přistoupíme k samotnému modelu, musíme ověřit předpoklady nutné pro použití regresního modelu. Tyto předpoklady jsou:

1. Matice X je deterministická. Jednotlivé prvky matice X jsou pevně dány a neobsahují náhodnou složku.
2. $E(\varepsilon) = 0$. Střední hodnota reziduí je nulová.
3. $\text{var}(\varepsilon) = \sigma^2 I$. Rozptyl jednotlivých reziduí je konstantní - σ^2 a vzájemně nejsou korelované.
4. $h(X) = p$, kde p je počet regresorů. Matice X má plnou hodnost. Požadujeme, aby vysvětlující proměnné nebyly korelované.
5. $\varepsilon_i \sim N(0, \sigma^2), i = 1, \dots, n$. Rezidua jsou přibližně rozdělena podle normálového rozdělení.

První předpoklad nemusíme nijak testovat. Z definic dat, tak jak byly uvedeny v oddíle 8.2 jasně vyplývá, že tento předpoklad je splněn.

Abychom mohli zkoumat rezidua (předpoklady 2,3,5), musíme nejprve nechat proběhnout první regresi (viz příloha č. 3: model 1). Střední hodnota reziduí je rovna $E(\varepsilon) = -1,4360e-017$. Směrodatná odchylka reziduí je rovna $s = 0,45299$. 99% interval spolehlivosti pro normálové rozdělení s těmito charakteristikami je:

$$I_{99} = (-0,005677754; 0,05677754)$$

Protože námi požadovaná hodnota reziduí $E(\varepsilon) = 0$ se nachází v tomto intervalu, můžeme považovat předpoklad za splněný (s pravděpodobností 99%).

Pro test druhého předpokladu použijeme Waldův test heteroskedasticity, který je vhodný na zkoumání skupinové heteroskedasticity. Nulová hypotéza pro tento test je: Jednotky mají stejný rozptyl chyb. (Baum, 2001, s. 101-2) Protože výsledná p-hodnota je rovna $p = 0,923351$ nezamítáme nulovou hypotézu na hladině významnosti $\alpha = 0,05$. Předpoklad můžeme považovat za splněný.

Pro zjištění multikolinearity použijeme 2 kritéria.

1. $|r_{ij}| < \sqrt{R^2}, \forall i \neq j$. Prvek r_{ij} je prvkem korelační matice (tab. 8). R^2 je koeficient determinace.

korelační matice		
	w	s
w	1.0000000	-0.2479408
s	-0.2479408	1.0000000

tab. 8 - korelační matice

Z modelu 1 víme: $R^2 = 0,094529$. Protože platí: $0,2479408 < \sqrt{R^2} = 0,3074557$, je toto kritérium splněno. Multikolinearita by nemusela nastat.

2. index podmíněnosti $\mu = \frac{\max \lambda_i}{\min \lambda_i} < 10$. Porovnáme největší a nejmenší

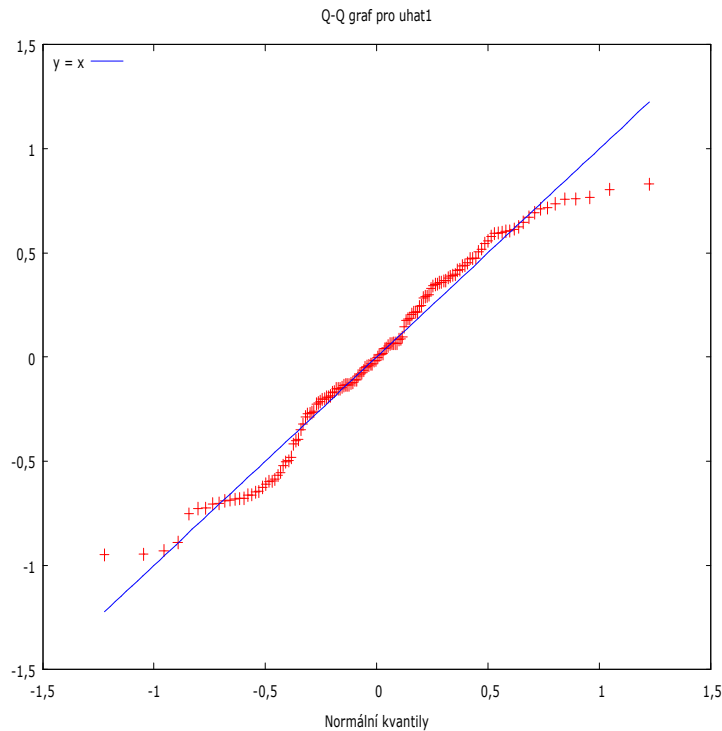
vlastní čísla matice $X^T X$. Pro náš případ $\mu = \frac{177633203}{55265675} = 3.214169 < 10$.

Druhé kritérium je tedy také splněno.

Předpoklad o plné hodnosti matice X můžeme považovat za splněný.

Poslední předpoklad je rozšířením druhého a třetího předpokladu. Pro samotné vytvoření modelu není nutný. Pokud tento předpoklad není splněn je regresní odhad nejlepší a nestranný pouze ve třídě lineárních odhadů (Gujarati,

2004, s.108-10, 348). Jeho naplnění budeme testovat pomocí Jarque-Berova testu. Nejprve si však orientačně necháme vykreslit Q-Q graf. Graficky porovnáme, zda rezidua mají normálové rozdělení. Pokud by předpoklad byl splněn, jednotlivé body by se měly překrývat, nebo alespoň velmi blížit ose kvadrantu, která představuje normálové rozdělení. Jak je vidět z obr. 4, body se opravdu k přímce (ose) blíží. Pravděpodobnější variantou však je, že normalita splněna nebude. Nechme tedy ještě rozhodnutí prověřit testem.

obr. 4 – Q-Q graf

Jarque-Bera test je test založený na testování šikmosti a špičatosti:

$$JB = \frac{k}{6} \left[S^2 + \frac{1}{4} (K - 3)^2 \right], \text{ kde } k \text{ je počet pozorování, } S \text{ je šikmost a } K \text{ špičatost.}$$

Proměnná JB má rozdělení χ^2 . Nulová hypotéza testu je: $H_0 : \varepsilon \sim N(0, \sigma^2)$. Pro naše data je $JB=5,27$ a k ní přidružená p-hodnota vychází 0,036. Na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ tedy nulovou hypotézu zamítáme.

Poslední předpoklad splněný není. Jak jsme však uvedli výše, pro zkonstruování modelu není nezbytný. Budeme tedy dále pokračovat v interpretaci modelu 1.

8.4.2 Interpretace modelu

Nyní přistoupíme k samotné interpretaci modelu. V tabulce 9 je uveden zkrácené summary modelu 1. Oproti našim předpokladům, koeficient β_1 je kladný a koeficient β_2 záporný. to by tedy znamenalo, že „čím vyšší je ušlá mzda, tím vyšší je nemocnost“ a „čím vyšší je nemocenská, tím nižší je nemocnost“. To je velmi nečekané zjištění.

Model 1: Pevné efekty, za použití 144 pozorování Zahrnuto 14 průřezových jednotek Délka časové řady: minimálně 10, maximálně 12 Závisle proměnná: n					
	Koeficienty ($\beta_0, \beta_1, \beta_2$)	Směr. chyba	t-podíl	p-hodnota	
const	-0,531439	0,111561	-4,7637	<0,00001	***
w	0,000291648	9,75E-05	2,9899	0,00335	***
s	-1,27E-05	6,98E-05	-0,1823	0,85567	
Střední hodnota závisle proměnné	-0,256778		Sm. odchylka závisle proměnné	0,476046	
Součet čtverců reziduí	29,34331		Sm. chyba regrese	0,478795	
Koeficient determinace	0,094529		Adjustovaný koeficient determinace	-0,011581	

tab. 9 – zkrácený přehled (summary) modelu 1

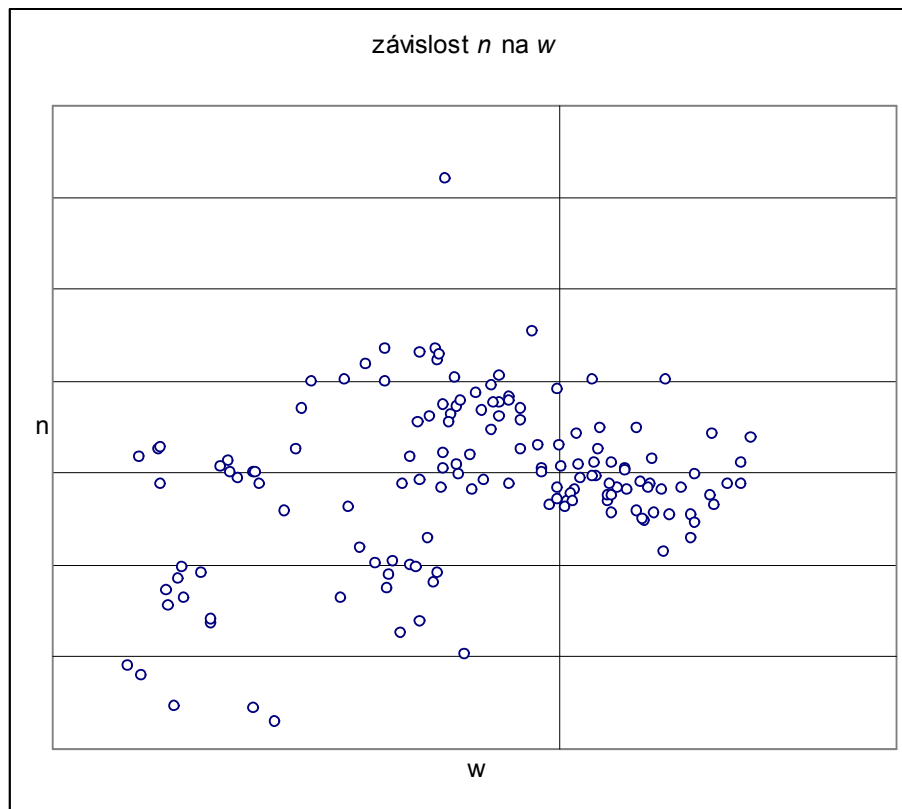
Navíc je z tab. 9 vidět, že vysvětlující proměnná s (výše nemocenské) je pro model nesignifikantní, tedy je možno ji zcela vypustit. Tab. 10 je zkrácené summary modelu 2. kde jsme toto vypuštění provedli (pro úplné summary viz příloha č. 4: Model 2).

Model 2: Pevné efekty, za použití 144 pozorování Zahrnuto 14 průřezových jednotek Délka časové řady: minimálně 10, maximálně 12 Závisle proměnná: n					
	Koeficienty (β_0, β_1)	Směr. chyba	t -podíl	p -hodnota	
const	-0,54114	0,0976764	-5,5401	<0,00001	***
w	0,00029674	9,31E-05	3,1871	0,0018	***
Střední hodnota závisle proměnné	-0,256778		Sm. odchylka závisle proměnné	0,476046	
Součet čtverců reziduí	29,35092		Sm. chyba regrese	0,476997	
Koeficient determinace	0,094294		Adjustovaný koeficient determinace	-0,003999	

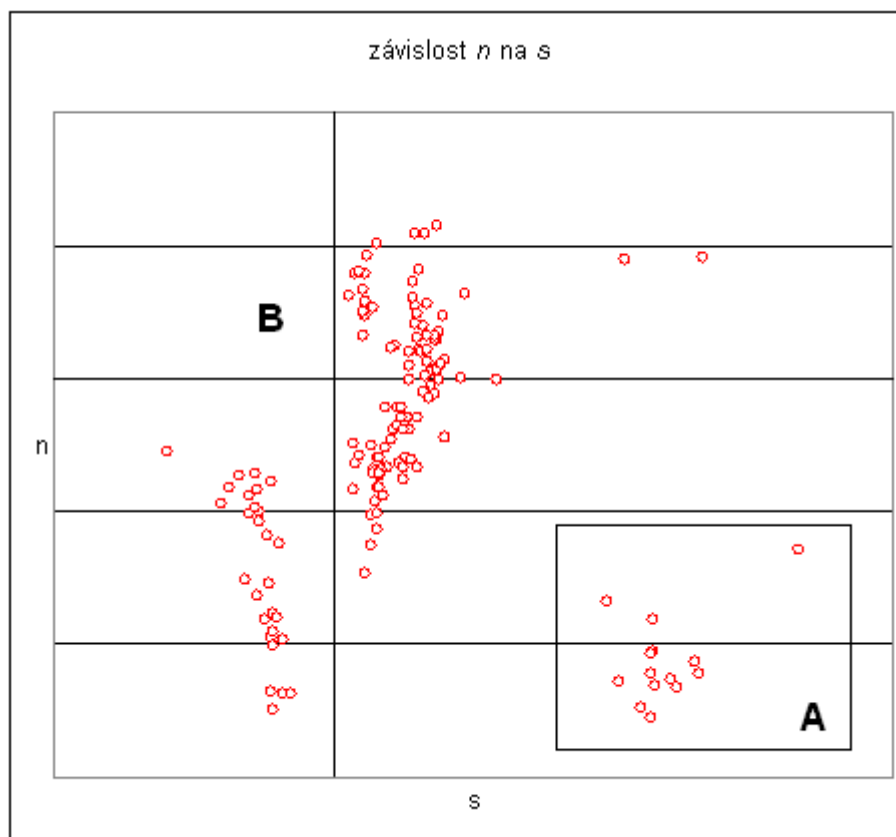
tab. 10 – přehled (summary) modelu 2

Koeficient determinace, údaj který udává jakou má model vypovídací schopnost je velmi nízký. Z modelu 1 je $R=0,094529$, z modelu 2 je $R=0,094294$. Vypuštění druhého regresoru se tedy neprojeví téměř nijak na koeficientu determinace. To jenom potvrzuje, že vysvětlující proměnná s nemá na vysvětlovanou proměnnou n vliv. Zároveň hodnota R znamená, že spojitost mezi proměnnými (a tedy mezi nemocností a příjmy – mzdou i nemocenskou) neexistuje, resp. existuje velice malá - zanedbatelná. Než učiníme závěr, že závislost není nijak patrná, necháme si ještě vykreslit grafy jednotlivých závislostí, tedy graf závislosti n na w (obr. 5) a graf závislosti n na s (obr. 6).

Zatímco z obr. 5 není možné vyčíst žádnou informaci, která by nás vedla k jednoznačnému závěru popřít nebo zamítnout hypotézu, z obr. 6 – závislost n na s – ukazuje, že data jsou rozdělena do 2 relativně ucelených útvarů (A a B). Útvar označený A, je od „hlavního“ uspořádání bodů (B) posunut. Toto posunutí prvků A naznačuje, že se jedná o něčím výjimečné prvky. Musíme proto zkoumat, zda jde o odlehlá pozorování, která mají pro model smysl, protože nesou důležitou informaci. Nebo zda se jedná o chyby v pozorování. Naopak prvky B už pouhým zhodnocením grafu naznačují silnou závislost n na s .

obr. 5 – Graf závislost n na w

obr. 6 – Graf závislosti n na s

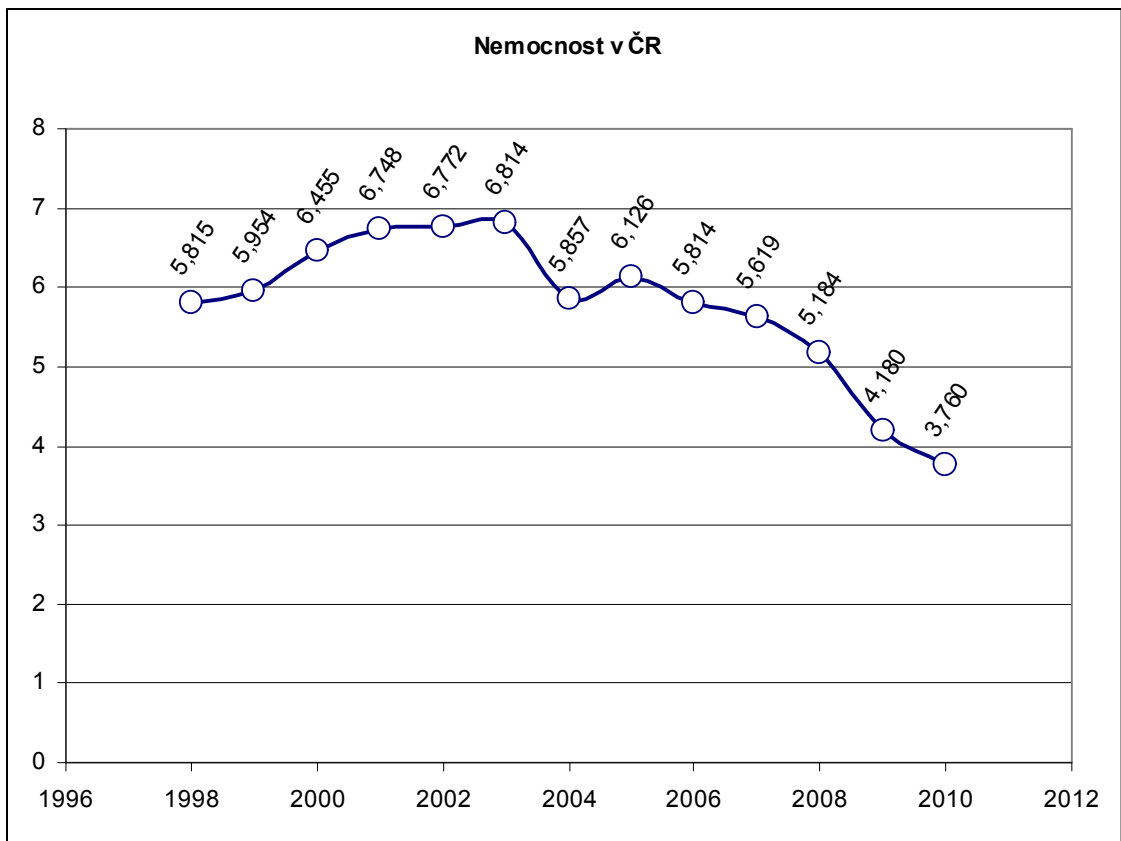
Prvky A (14 bodů) jsou data která pochází z diferenciací roku 2009 a 2008. Jejich naprosto odlišná poloha je způsobena změnou nemocenské politiky, která nastala v roce 2009. Od 1.1.2009 se zavedla tzv. karenční doba. Je to doba po kterou se nemocenská nevyplácí a konkrétně jde o první tři dny nemoci (zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění⁶). Tato změna zásadním způsobem ovlivnila chování občanů v hlášení nemocí. Pro naši analýzu je v tuto chvíli nepodstatné, zda tato změna způsobila pokles nemocnosti v důsledky eliminace nesprávného využívání podpory (zneužívání), nebo v důsledku jiných jevů (nenahlášení nemoci, výběr dovolené místo nemocenské). Jisté však je, že od roku 2009 nemocnost razantně poklesla, jak je vidět z obr. 7. Zároveň s poklesem nemocnosti bezprecedentně vzrostla průměrná nemocenská, viz obr. 8. Toto lze vysvětlit hlavně změnou redukčních hranic (která nastala současně s neproplácením 1. – 3. dne nemocenské v roce 2009). Díky této změně došlo ke zvýšení nemocenské pro skupinu s vyššími příjmy, zatímco skupina s nižšími příjmy (kvůli neproplácení 1. – 3. dne nemoci) si pohoršila. Touto změnou došlo k částečnému srovnání proporcionální nemocenské pro tyto různě-příjmové skupiny. Modelový příklad je uveden v tab. 11. (Otavová, 2011) Je tedy patrné, že změna nemocenské politiky nebyla namířena pouze proti zneužívání dávky, ale zároveň jejím smyslem byl i posun k větší spravedlnosti systému.

rok	průměrný měsíční příjem v Kč		
	10000	20000	30000
2008	4806 (48%)	9072 (45%)	10368 (35%)
2009	4591 (46%)	9175 (46%)	12817 (43%)
2010	4591 (46%)	9175 (46%)	12833 (43%)

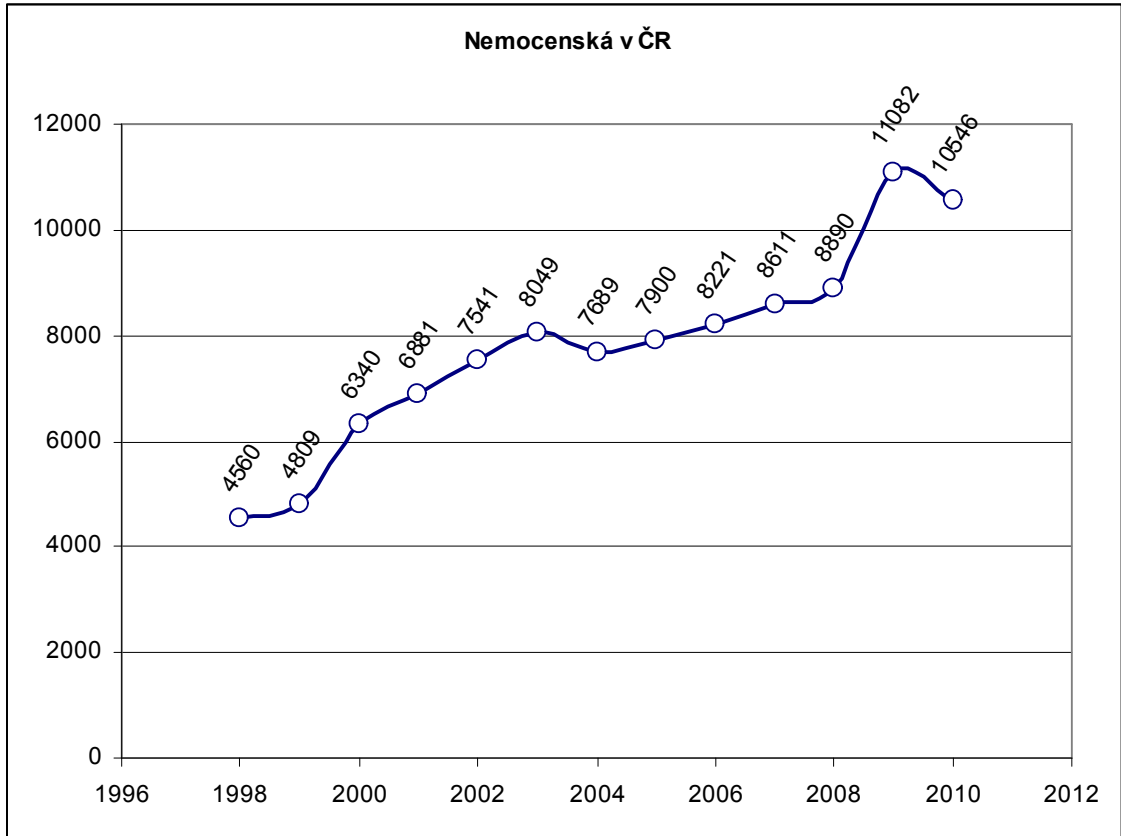
tab. 11 - Celkový příjem zaměstnance v období pracovní neschopnosti v letech 2008-2010 (Otavová, 2011)⁷

⁶ <http://www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/davky/poskytovani-nemocenskeho-od-1-1-2009.htm>

⁷ Do původní tabulky přidána procentuální vyjádření

obr. 7 - Nemocnost v ČR 1998-2010

obr. 8 - Nemocenská v ČR 1998-2010

V následujícím roce (2010) data opět patří do útvaru B a to díky diferenciaci, rozdíl mezi roky 2010 a 2009 je „obdobný“ jako u předchozích období (s výjimkou období 2009-2008, jak jsme poukázali výše).

Vzhledem k nesyrovosti této změny nemocenské politiky, můžeme období 2009-2008 vynechat v zájmu zachování smysluplnosti modelu. Ačkoli data z útvaru A nejsou chybným měřením a nesou jistou informaci, do našeho modelu je nebudeme zahrnovat, protože odlišná poloha bodů je z hlediska modelu způsobena externím činitelem a ne vztahy mezi veličinami. V následujícím oddíle budeme tedy zkoumat model, který vychází ze 130 pozorování – z let 1998-2008 a 2010, resp. jejich diferencováním.

8.5 Model s vynechanými pozorováními

Protože jsme z modelu vynechali 14 pozorování, změnil se celý dataset. Dříve než přistoupíme k modelování dat, musíme znovu ověřit zda se nyní v datech nevyskytuje trend. Postupujeme totožně jako v předchozích případech. Pro proměnné n a s volíme ADF test bez konstanty, pro proměnnou w s konstantou. (pro grafy jednotlivých časových řad viz příloha č. 5: grafy diferencovaných časových řad s vynechanými pozorováními)

	n	w	s
Hlavní Město Praha	0,0268	0,0043	0,0692
Středočeský kraj	0,0139	0,0209	0,0760
Jihočeský kraj	0,0038	0,0000	0,0595
Plzeňský kraj	0,0020	0,1362	0,0644
Karlovarský kraj	0,0205	0,0010	0,0801
Ústecký kraj	0,0172	0,0000	0,0811
Liberecký kraj	0,0210	0,2128	0,0761
Královehradecký kraj	0,0105	0,0277	0,0652
Pardubický kraj	0,0177	0,0000	0,0768
Kraj Vysočina	0,0093	0,1226	0,0700
Jihomoravský kraj	0,0283	0,0423	0,0962
Olomoucký kraj	0,0192	0,0006	0,0929
Zlínský kraj	0,0204	0,0022	0,0647
Moravskoslezský kraj	0,0090	0,0001	0,0892

tab. 12 - p hodnoty ADF testů diferencovaných časových řad s vynchanými pozorováními

Dle p-hodnot z tab. 12, jsme se rozhodli volit vyšší hladinu významnosti $\alpha = 0,1$. V takovém případě můžeme zamítnout všechny nulové hypotézy o nestacionaritě časových řad s výjimkou 3 řad (jedná se o mzdu pro kraj Plzeňský, Liberecký a kraj Vysočina – v tabulce jsou tyto hodnoty zvýrazněné). Vzhledem k výši těchto hodnot jsme se v zájmu zachování co největšího možného datasetu rozhodli ponechat kraj Plzeňský a kraj Vysočina a vyšší p-hodnoty (tedy vyšší pravděpodobnost nestacionarity) tolerovat. V případě kraje Libereckého je již riziko nestacionarity příliš vysoké, a proto jsme se rozhodli tento kraj zcela vypustit. Tím se tedy náš dataset redukuje na 121 pozorování.

Model sestavíme totožně, jako v odstavci 8.4. Nejprve ověříme předpoklady.

8.5.1 Testování předpokladů modelu s vynechanými pozorováními

První předpoklad opět není třeba nijak zkoumat. Protože jsem pouze vynechali určitá data, stále platí, že použitá pozorování nejsou náhodná. Dále potřebujeme regresi (Model 3) pro zkoumání reziduí (viz příloha č. 6: Model 3). Střední hodnota reziduí je rovna: $E(\varepsilon) = -2,8673 \cdot 10^{-17}$. Směrodatná odchylka je rovna $s = 0,25722$. 99% interval spolehlivosti:

$$I_{99} = (-0,00322386; 0,00322386)$$

Nula se nachází v tomto intervalu, druhý předpoklad je splněný.

Pro ověření třetího předpokladu použijeme Waldův test heteroskedasticity. P-hodnota, kterou vrátil test je rovna: $p = 0,449459$. Nezamítáme nulovou hypotézu - předpoklad je splněn.

Testujme 4. předpoklad:

korelační matice		
	w	s
w	1.0000000	0.4308051
s	0.4308051	1.0000000

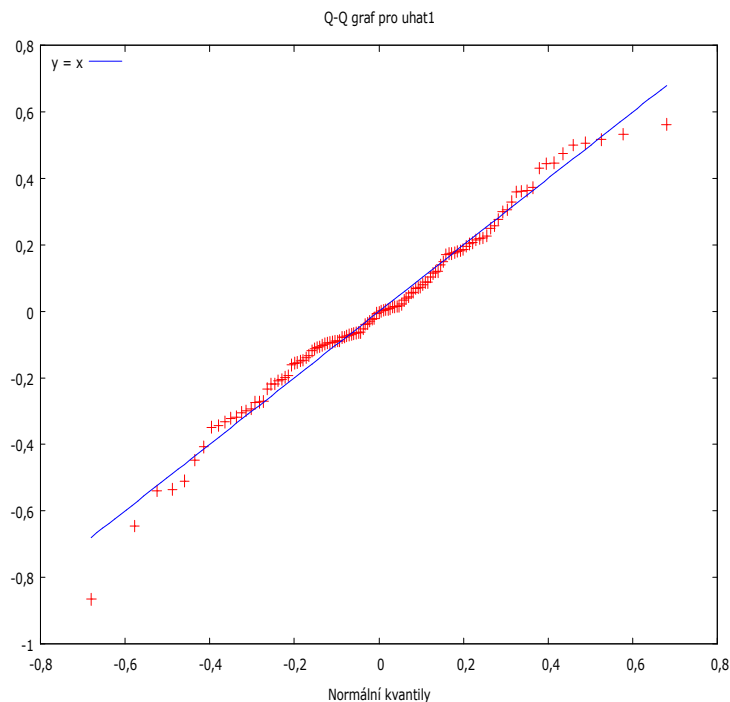
tab. 13 - korelační matice pro model s vynechanými pozorováními

1. $|r_{ij}| < \sqrt{R^2}, \forall i \neq j$, pro náš případ: $0,4308051 < \sqrt{R^2} = 0,7770933$, což platí. 1. kriterium tedy dává dobrý výsledek

2. $\mu = \frac{\max \lambda_i}{\min \lambda_i} < 10$, pro náš případ: $\mu = \frac{157358222}{16157554} = 9,738988$.

Obě kriteria, která jsme použili pro ověření 4. předpokladu jsou splněna. Považujeme předpoklad za splněný.

5. a poslední předpoklad nejprve ověříme graficky pomocí Q-Q grafu (obr. 9). Je patrné, že jednotlivé body se k ose blíží výrazněji, než v případě modelu 1 (obr. 4). Testujme normalitu ještě Jarque-Bera testem: $JB=0,41$ a $p=0,407$. Na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ tedy nulovou hypotézu nezamítáme. To znamená, že předpoklad normality považujeme za splněný. Můžeme přistoupit k interpretaci modelu.

obr. 9 Q-Q graf pro model s vynechanými proměnnými

8.5.2 Interpretace modelu s vynechanými pozorováními

Model 3: Pevné efekty, za použití 121 pozorování Zahrnuto 13 průřezových jednotek Délka časové řady: minimálně 9, maximálně 11 Závisle proměnná: n					
	Koeficienty ($\beta_0, \beta_1, \beta_2$)	Směr. chyba	t-podíl	p-hodnota	
const	0,192149	0,0817415	2,3507	0,02059	**
w	-0,000528566	7,95E-05	-6,6522	<0,00001	***
s	0,00083849	6,82E-05	12,3004	<0,00001	***
Střední hodnota závisle proměnné	-0,167769		Sm. odchylka závisle proměnné	0,408682	
Součet čtverců reziduí	7,939377		Sm. chyba regrese	0,273678	
Koeficient determinace	0,603874		Adjustovaný koeficient determinace	0,551555	

tab. 14 – zkrácené summary modelu 3 s vynechanými pozorováními

Podíváme se na summary modelu 3 (tab. 14) a budeme konstatovat dané skutečnosti. Koeficienty $\beta_1 < 0$ a $\beta_2 > 0$ odpovídají našim úvahám z odstavce 8.4. To znamená, že opravdu platí „čím vyšší mzda, tím nižší nemocnost“ a „čím vyšší nemocenská, tím vyšší nemocnost“. Zároveň jsou obě vysvětlující proměnné i konstanta signifikantní – mají zásadní vypovídací hodnotu pro model a nelze ji vynechat.

Koeficient determinace je tentokrát $R=0,603874$. To znamená, že regresory (mzda a nemocenská) vysvětlují veličinu nemocnost z přibližně 60%. Ačkoli nemůžeme tvrdit, že nemocnost je přímo závislá na výši mzdy a nemocenské, neboť kdyby tomu tak bylo, musel by koeficient determinace být rovný (nebo se blížit) 1, můžeme konstatovat, že 60% podíl na vysvětlení nemocnosti není zanedbatelný.

Závěrem zkoumání regresního modelu konstatujeme, že jsme našli závislost veličiny n na s a w .

8.6. Existuje zneužívání dávek (nemocenské)?

Vraťme se na začátek kapitoly, kde jsme hovořili o možných závěrech plynoucích z modelu. Uvedli jsme, že případná nalezená závislost mezi veličinami, prokazuje nesprávné používání nemocenské. Nyní, když víme, že tato závislost existuje, zhodnotíme ještě jednou možnosti, které k ní vedou. V každém případě můžeme tvrdit, že příjem ovlivňuje dobu, po kterou se bude jedinec léčit (ať už oprávněně, či nikoliv).

První možností je, že opravdu zneužívání nemocenské existuje. Nejsme oprávněni zde tvrdit, že zcela zdravý jedinec (po dohodě se svým lékařem) odchází na nemocenskou dovolenou kdykoli se mu namane. Na druhou stranu je možné, že doba, po kterou se jedinec „léčí“ se neúměrně natahuje pokud je nemocenská na výši vyhovující jedinci. Typickým případem takového zneužívání může být, že jedinec zůstane doma pouze s nachlazením a protože nachlazení není nijak těžké onemocnění, de facto si tak prodlužuje dovolenou.

Druhou možností, které jsme se dotkli už během interpretace prvního modelu (model 1) je, že jedinci s nízkými příjmy nehlásí nemoc a raději ji „přechodí“. Lze uvažovat, že každý jedinec má svou hranici minimálních příjmů (které stačí na pokrytí mandatorních výdajů), kterou nelze z jeho hlediska překročit (směrem dolů). Pokud nastane situace, že nemocenská klesne pod tuto hranici, jedinec tuto neuplatní a zvolí si raději „přečazení“ nemoci. V současné situaci navíc, kdy 1. - 3. den nemocenské není vyplácen vůbec přichází v úvahu ještě druhá možnost, a to že nemocný zvolí raději dovolenou (která je placená v celém rozsahu), aby zabránil přílišnému snížení jeho příjmů. Zjednodušeně řečeno nemoc a s ní spojená doba bez příjmu (s nižším příjmem) se pro jedince stává luxusním zbožím, které si nemůže dovolit, a proto hledá jiné varianty. V obou těchto případech bychom mohli označit vztah mezi příjmem a nemocností jako oprávněný. Jedinec kalkuluje svoje možnosti a aniž porušuje zákony, volí pro něj nejlepší variantu. Pokud však zvolí variantu „přečazení nemoci“, stává se ohrožením pro své okolí a pokud tak neporušuje přímo zákon, minimálně porušuje morální pravidla.

Není jednoznačné, jaký závěr máme z našeho výzkumu vyvodit. Víme, že výše nemocenské ovlivňuje nemocnost a tedy dobu strávenou mimo

zaměstnání. Pokud by nebyly žádné další pochyby o tomto vztahu, bylo by racionální tvrdit, že čím nižší nemocenská, tím méně pravděpodobné bude zneužívání podpory. Naše rada (vládě) by potom byla snižovat nemocenskou, neboť tím by docházelo k zabránění zbytečných finančních ztrát pro stát. Protože však snížení nemocenské bude mít pravděpodobně oba výše popsané efekty. Snížení nemocenské bude příznivě působit na eliminaci zneužívání podpory, ale také bude mít negativní dopad na část obyvatel s nižšími příjmy. Dotýkáme se zde samotné podstaty sociálního státu. V předchozích kapitolách jsme popsali rozdíly mezi jednotlivými varietami sociálních států. Žádná z nich nezpochybňuje nutnost existence sociální sítě pro nejchudší (nejvíce potřebné). Jestliže by snížení nemocenské (za účelem potírání zneužívání) mělo efekt nehlášení nemoci (nejchudšími), stává se celá instituce nemocenské dovolené pouze výsadou pro bohatší část populace. Naopak funkci sociální sítě zcela přestává plnit.

Pokud bychom postupovali statisticky a hledání zneužívání formulovali jako hypotézu: H_0 : „Zneužívání sociálních dávek (nemocenské) v ČR existuje“ a testovacím kritériem zvolili závislost čerpání sociálních dávek (nemocenské) na výši této dávky a výši ušlého platu, nemůžeme na hladině významnosti až $\alpha = 0,6$ takovou hypotézu zamítnout.

8.7 Proč existuje zneužívání

Hlavní příčinu pro zneužívání vidíme v malé míře identifikovanosti české populace se státem. Důvěra ve stát (a jeho čelní představitele) je zásadním faktorem, při jehož nedodržení morální hazard nabývá na síle. (Sirovátka, 2002, s. 336)

Důvěra v instituce				
	parlament	justice	vláda	politické strany
vysoká	1.9%	6.8%	3.6%	2.1%
poměrně vysoká	15.1%	28.1%	17.6%	14.1%
nízká	46.9%	44.5%	45.3%	44.3%
žádná	36.1%	20.5%	33.5%	39.5%

tab. 15 – Důvěra v instituce
zdroj: European Values study 2008

Tento pocit odcizení občanů a státu je patrný hned od počátku českého sociálního státu (tento počátek, ačkoliv českého sociálního státu, spadá do doby podřízenosti Rakousku-Uhersku), kdy sociální pojištění byla „uvalena“ centrální vládou. Existence dobrovolných spolků na historickém území Československa byla pravděpodobně nevýznamná. Za národního obrození tak vzniká pocit rozdělení na „my“ a „oni“. Následné období První republiky lze charakterizovat jako svobodné, nicméně z hlediska sociálního státu není tak významné. Naopak podstatné období, kdy se víra v sociální stát upevňovala v západní Evropě, byla v Československu potlačena vládou komunistů. Dlouhé časové období, během kterého nebylo možné se nijak angažovat (mimo komunistickou stranu) a schopnost ovlivnit společenské dění byla prakticky nulová, způsobilo, že občané ani dnes státu nedůvěřují (viz tab. 15). Tato nedůvěra v instituce v dobách komunismu vyústila až do opačného extrému. Na rozšířené poučce „Kdo neokrádá stát, okrádá vlastní rodinu“, lze dobře vidět že rozdělení „my“ a „oni“ přetrvává. Pouze se mění lehce identifikace aktérů. „My“ se zužuje na rodinu a „oni“ přechází na vedení státu, potažmo komunistickou stranu. Námitku, že členství ve straně bylo rozšířené, lze vyvrátit důvodem členství. Většina straníků byla ve straně pouze za účelem získání výhod (studium dětí), příp. aby nedávala moci důvod k šikaně. Pokud nebyla poučka braná doslova, její rysy se projevovaly přinejmenším v pracovní morálce. Nutno podotknout, že pracovní morálka byla srážena ještě více nepřítomností motivace.

V oddílech 4.2 a 4.3 jsme jako zásadní faktor rozšíření sociálního státu identifikovali shodu na Keynesiánských principech. Tato, jak jsme argumentovali, vedla k zásadnímu rozmachu sociální-demokracie po celé západní Evropě. Tento rozmach nastal pochopitelně skrze svobodné volby. Občané tak de facto sami zvolili směřování státu. V Československu oproti tomuto trendu byla v roce 1948 sociální demokracie sloučena s komunistickou stranou, resp. komunistická strana sociální demokracii převzala. Svobodné volby sice oficiálně existovaly, nicméně jedinou prakticky povolenou stranou byla strana komunistická. Nelze proto hovořit o vůli občanů sociální stát podpořit, resp. rozšiřovat.

Během Sametové revoluce a po ní lze rozdělení na „my“ a „oni“ částečně upozadit. Masový charakter revoluce působí jako výhra „my“ nad „oni“. Z hlediska sociálního státu, bohužel, bylo toto období charakteristické spíše ekonomickými reformami než shodou na sociálním státu. Změny sociálního státu se víceméně omezily na restriktce a liberalizaci (jak jsme uvedli v oddílech 6.3.2 a 6.3.3). Rozdělení přetrvávalo nadále, pouze se neuplatňovalo. To platilo až do roku 1999, kdy s výzvou „děkujeme, odejděte“ opět proniklo do veřejného života. Letos, v roce 2012, na otázku: „Důvěřujete [...] vládě, poslanecké sněmovně, senátu [...]?“ odpovědělo kladně (ve stejném pořadí) 16%, 13% a 19% dotázaných. (CVVM, červen 2012) Dodejme ještě, že se změnil důvod této nedůvěry. Zatímco během komunismu vycházela nedůvěra z celkového systému, dnes je tato nedůvěra opřena primárně o korupční skandály politiků.

Závěr

V úvodu práce jsme se vytkli za cíl zkoumat český stát blahobytu a po historické analýze jej zařadit do obecné typologie sociálních států. Jak jsme zjistili, česká varieta sociálního státu je velmi rozmanitá a díky různým historickým zkušenostem neodpovídá plně ani jednomu ze tří typů welfare state. Na druhou stranu, typologie je pouze teoretickým konceptem a pravé modely se ve skutečnosti nevyskytují nikde. Příklady jednotlivých států, které jsme uvedli, se blíží modelovým případům, vždy se však jedná o mix typů. Český sociální stát „zkusil“ všechny modelové případy a z každého si vzal část. Pokud bychom přeci měli určit přesněji český typ sociálního státu, potom

bychom volili konzervativní model, kde hlavní roli hraje rodina a naopak církve a nevládní organizace jsou upozaděny.

Ve druhé části práce jsme pomocí ekonometrické analýzy zkoumali přítomnost zneužívání sociálních dávek. Chtěli jsme prokázat přítomnost tohoto zneužívání. Analýzu jsme provedli na případu nemocenské. Výsledky prokázaly, že existuje silný vztah mezi výší nemocenské, platem a nemocností. Pokud se zvýší nemocenská, nebo pokud klesne mzda, stoupne nemocnost obyvatelstva. Protože si nemocenskou dovolenou není možno vybrat „na přání“, ale pouze v případě potřeby léčit se, ukazuje tato závislost na zneužívání nemocenské s velkou pravděpodobností. Z ekonomického hlediska by bylo rozumné snižovat nemocenskou (protože zvyšovat mzdu není v moci vlády) a tím potlačovat i zneužívání. Tím však budou postiženi nejen viníci, ale i běžní uživatelé této podpory, kteří na ni mají plné právo. Nastínili jsme, dle našeho mínění, nejvýraznější důvod pro zneužívání - odcizenost občanů a státu. Jak jsme poukázali, v historii Československa a České Republiky platil stát za mocného hráče, jehož zájmy nebyly plně totožné se zájmy obyvatelstva. Za tohoto institucionálního nastavení není možné vymýtit zneužívání dávek jinak než jejich redukcí (až zrušením). Pokud se nebude většina občanů identifikovat se státem jako se svou institucí, bude zneužívání přetrvávat. Druhou možností pro vymýcení zneužívání rozumíme proto zvyšovat zainteresovanost občanů na státu. Pokud občan bude cítit, že stát je zde pro něj a jeho dobro, nebude mít potřebu takový stát okrádat. Plně si uvědomujeme, že tento úkol neleží pouze na vládě (výkonné moci), ale je to úkol všech občanů. Je to úkol dlouhodobého časového horizontu. Pokud se cítíme být členy západního světa, měli bychom tento úkol splnit. Jednoznačně se tím západnímu světu přiblížíme.

Použitá literatura

ASPALTER, C., JINSOO, K., SOJEUNG, P. Analysing the Welfare State in Poland, the Czech Republic, Hungary and Slovenia: An Ideal-typical Perspective. *Social Policy and Administration*. 2009, vol. 43, no. 2, s. 170 – 185. ISSN 0144-5596

BAUM, Christopher F. Residual diagnostics for cross-section time series regression models. *The Stata Journal*. 2001, vol. 1, no. 1, s. 101-104. ISSN 1536-8734

CERAMI, Alfio. Central Europe in Transition: Emerging Models of Welfare and Social Assistance. *Hungarian Journal of Social Policy ESELY* (in Hungarian). 2009 [cit. 30.7.2012]
dostupné z www: http://www.policy-evaluation.org/cerami/docs/cerami_conference_ljubljana.pdf

CERAMI, Alfio. The Politics of Social Security Reforms in Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia. In PALIER, Bruno (ed). *A Long Goodbye to Bismarck? The Politics of Reforms in Continental Europe*. Amsterdam : Amsterdam University Press, 2008, s. 233-254. ISBN 978 90 8964 234 9

COUSINS, Mel. *European welfare states: comparative perspectives*. London : Sage, 2005. 266 s. ISBN 1-4129-0172-3

DEACON, Bob. Developments in east European social policy. In JONES, Cathrine (ed). *New perspectives on the welfare state in Europe*. London : Routledge, 1993, s. 177-197. ISBN 0-415-07041-4

ESPING-ANDERSEN, Gosta. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton : Princeton University Press, 1990. 248 s. ISBN 0-691-09457-8

European Values Study [online] 1999, [cit. 30.7.2012]. dostupné z www: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/evs/surveys/survey-1999-2000.html>

European Values Study [online] 2008, [cit. 30.7.2012]. dostupné z www: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/evs/surveys/survey-2008.html>

Eurostat [online] 2010, [cit. 13.4.2010] dostupné z www: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsisc030>
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsisc020>

FERRERA, Maurizio. The Southern Model of Welfare in Social Europe. *Journal of European Social Policy*. 1996, vol. 6, no. 1, s. 15-37. ISSN 0958-9287

GOODIN, Robert, E. & Le GRAND, Julian. *Not Only the Poor: the middle classes and the welfare state*. London : Allen and Unwin, 1987. 288 s. ISBN 0-043-36095-5

GUJARATI, Damodar N. *Basic Econometrics, Four Edition*. New York : The McGraw-Hill Companies, 2004. 1002 s. ISBN 0-071-12343-1

von HAYEK, Friedrich (1959). The Meaning of the Welfare State In PIERSON, Christopher & CASTLES, Francis, G. (eds). *The Welfare State Reader, 2nd Edition*. Cambridge : Polity Press, 2006, s. 90-106. ISBN 0-745-63555-5

HECLO, Hugo. Toward a New Welfare State. In FLORA, Peter, HEIDENHEIMER, Arnold (ed). *The Development of Welfare States in Europe and America*. New Brunswick : Transaction Publishers, 1981, s. 383-406. ISBN 0-878-55920-5

CHALUPNÍČEK, Pavel, DVOŘÁK, Lukáš. Health Insurance before the Welfare State: The Destruction of Self-Help by State Intervention. *The Independent Review*. 2009, vol. 13, no. 3, s. 367-387. ISSN 1086-1653

KOHL, Jürgen. Trends and Problems in Postwar Public Expenditure Development in Western Europe and North America. In FLORA, Peter, HEIDENHEIMER, Arnold (ed). *The Development of Welfare States in Europe and America*. New Brunswick : Transaction Publishers, 1981, s. 307-344. ISBN 0-878-55920-5

KORNAI, János. *Efficiency and the Principles of Socialist Ethics*. kapitola 7 In Contradictions and Dilemmas, Studies on the Socialist Economy and Society, Cambridge : MIT Press, 1986, ISBN 0-262-11107-1, s. 124-138

KORNAI, János. The Reform of the Welfare State and Public Opinion. *American Economic Review*. 1997, vol. 87, no. 2, s. 339-343. ISSN 0002-8282

KUNŠTÁT, Daniel. Důvěra ústavním institucím v červnu 2012. CVVM [online]. 25.6.2012, [cit. 30.7.2012]. dostupné z www: http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101300s_pi120625.pdf

LEIBFRIED, Stephan. Towards a European welfare state? On integrating poverty regimes into the European Community. In JONES, Catherine (ed.). *New Perspectives on the Welfare State in Europe*. London : Routledge, 1993, s.133-156. ISBN 0-415-07041-4

LEWIS, Jane. Gender and the Development of Welfare Regimes. *Journal of European Social Policy*. 1992, vol. 2, no. 3, s. 159 – 173. ISSN 0958-9287

LINDBECK, Assar. The Welfare State – Background, Achievements, Problems, *IFN Working Paper*, no. 662, 2006 [cit. 30.7.2012]. dostupné z www: <http://people.su.se/~alind/Links/Palgrave2006homepage.pdf>

MADDISON, Angus. *Historical Statistics of the World Economy: 1-2008 AD*. 2010 [cit. 30.7.2012]. dostupné z [www](http://www.ggd.net/maddison/Historical_Statistics/horizontal-file_02-2010.xls):
http://www.ggd.net/maddison/Historical_Statistics/horizontal-file_02-2010.xls

MARSHALL, Thomas, H. (1950) Citizenship and Social Class. In MANZA, Jeff, SAUDER, Michael (eds). *Inequality and Society: Social Science Perspectives on Social Stratification*. New York : W. W. Norton and Co, 2009, s. 148-154. ISBN 0-393-97725-0

Nemocenské pojištění od 1.1.2009. [online]. 30.12.2010 [cit. 30.7.2012] dostupné z [www](http://www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/davky/poskytovani-nemocenskeho-od-1-1-2009.htm): <http://www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/davky/poskytovani-nemocenskeho-od-1-1-2009.htm>

NOVÁK, Petr. Analýza panelových dat. *Acta Oeconomica Pragensia*. 2007, vol. 15, no. 1, s. 71-78. ISSN 0572-3043

OTAVOVÁ, Milena. Vývoj nemocenského a náhrady mzdy při trvání dočasné pracovní neschopnosti v letech 2008-2011. *Daně a právo v praxi* [online] 2011/2012 [cit. 30.7.2012]. dostupné z [www](http://www.ucetnikavarna.cz/archiv/dokument/doc-d31798v38999-vyvoj-nemocenskeho-a-nahrady-mzdy-pri-trvani-docasne-pracov/):
<http://www.ucetnikavarna.cz/archiv/dokument/doc-d31798v38999-vyvoj-nemocenskeho-a-nahrady-mzdy-pri-trvani-docasne-pracov/>. ISSN 1211-7293

Petr Nečas: Nesmíme se dát vydírat nemakačenkami. [online]. 12.12.2007 [cit. 30.7.2012] dostupné z [www](http://www.mpsv.cz/cs/4919): <http://www.mpsv.cz/cs/4919>

PIERSON, Christopher. *Beyond the Welfare State? The New Political Economy of Welfare*. Cambridge : Polity Press, 2006. 273 s. ISBN 0-745-63520-2

POTŮČEK, Martin. Accession and Social Policy: The Case of the Czech Republic. *Journal of European Social Policy*. 2004, vol. 14, no. 3, s. 253 – 266. ISSN 0958-9287

POTŮČEK, Martin. Current Social Policy Development in the Czech and Slovak Republics. *Journal of European Social Policy*. 1993, vol. 3, no. 3, s. 209 – 226. ISSN 0958-9287

Průměrná mzda a evidenční počet zaměstnanců – Metodika. [online] Český Statistický úřad. 7.6.2012 [cit. 30.7.2012]. dostupné z [www](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/pmz_m):
http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/pmz_m

SAXONBERG, Steven, SIROVÁTKA, Tomáš. Neo-Liberalism by Decay? The Evolution of the Czech Welfare State. *Social Policy & Administration*. 2009, vol. 43, no. 2, s. 186 – 203. ISSN 0144-5596

SIROVÁTKA, Tomáš. Opinions of Czechs about the Welfare State. *Czech Sociological Review*, 2002, vol. 38, no. 3, s. 327-344. ISSN 0038-0288

SIROVÁTKA, Tomáš. Sociální dávky a jejich příjemci: na „sociální trampolíně“, nebo ve slepé uličce?. *Sociologický časopis*. 2000, vol. 36, no. 2, s. 181-199. ISSN 0038-0288

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 1998. Vydává MPSV ČR, 1999. Praha: MPSV ČR. 144 s. ISBN 80-85529-61-0

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 1999. Vydává MPSV ČR, 2000. Praha: MPSV ČR. 154 s. ISBN 80-85529-82-3

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2000. Vydává MPSV ČR, 2001. Praha: MPSV ČR. 223 s. ISBN 80-86552-04-7

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2001. Vydává MPSV ČR, 2002. Praha: MPSV ČR. 226 s. ISBN 80-86552-36-5

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2002. Vydává MPSV ČR, 2003. Praha: MPSV ČR. 224 s. ISBN 80-86552-70-5

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2003. Vydává MPSV ČR, 2004. Praha: MPSV ČR. 239 s. ISBN 80-86878-00-7

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2004. Vydává MPSV ČR, 2005. Praha: MPSV ČR. 240 s. ISBN 80-86878-21X

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2005. Vydává MPSV ČR, 2006. Praha: MPSV ČR. 228 s. ISBN 80-86878-38-4

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2006. Vydává MPSV ČR, 2007. Praha: MPSV ČR. 225 s. ISBN 978-80-86878-54-6

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2007. Vydává MPSV ČR, 2008. Praha: MPSV ČR. 196 s. ISBN 978-80-86878-83-6

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2008. Vydává MPSV ČR, 2009. Praha: MPSV ČR. 178 s. ISBN 978-80-7421-004-4

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2009. Vydává MPSV ČR, 2010. Praha: MPSV ČR. 156 s. ISBN 978-80-7421-022-8

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2010. Vydává MPSV ČR, 2011. Praha: MPSV ČR. 149 s. ISBN 978-80-7421-027-3

TOMMASON, Richard, F. *The welfare state, 1883-1983: Comparative Social Research.* London : Jai Press. 1983. 378 s. ISBN 0-892-32329-9

VEČERNÍK, Jiří. Social Policy in the Czech „Republic“: The Past and the Future Reforms, *East European Politics and Societies.* 2008, vol. 22, no. 3, s. 496 – 517. ISSN 0888-3254

Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v České Republice ve vývojových řadách a grafech 2010. Vydává MPSV ČR, 2011. Praha: MPSV ČR. 52 s. dostupné z www:
http://www.mpsv.cz/files/clanky/11644/brozura_CZ_05.pdf. ISBN 978-80-7421-028-0

Seznam příloh

Příloha č. 1: Data

Příloha č. 2: Grafy diferencovaných časových řad

Příloha č. 3: Model 1 (tabulka)

Příloha č. 4: Model 2 (tabulka)

Příloha č. 5: Grafy diferencovaných časových řad s vynechanými pozorováními

Příloha č. 6: Model 3 (tabulka)

Přílohy

Příloha č. 1: Data

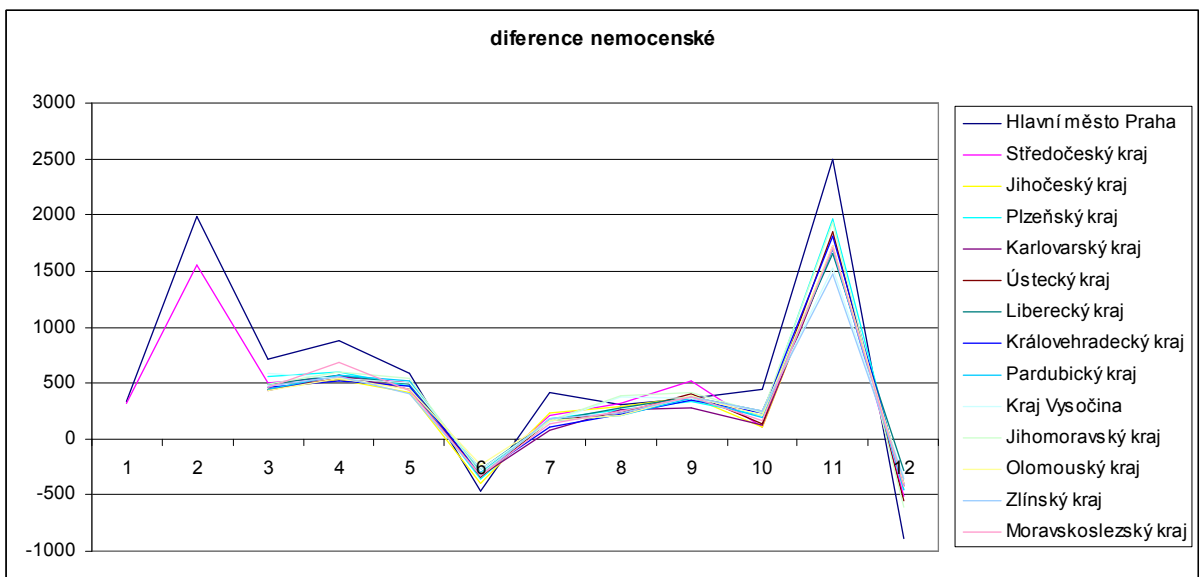
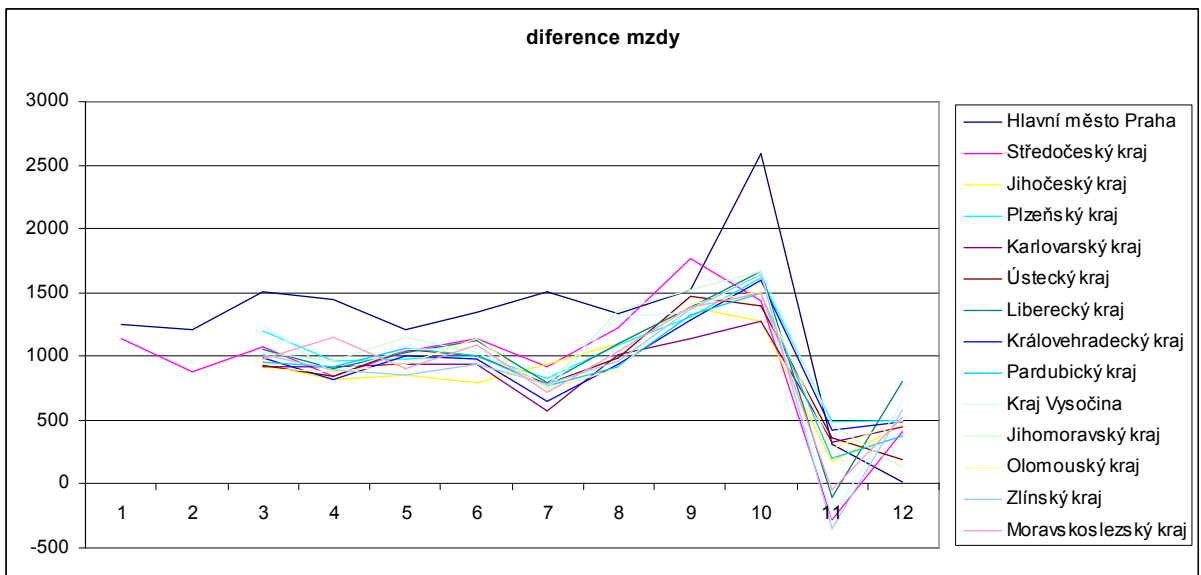
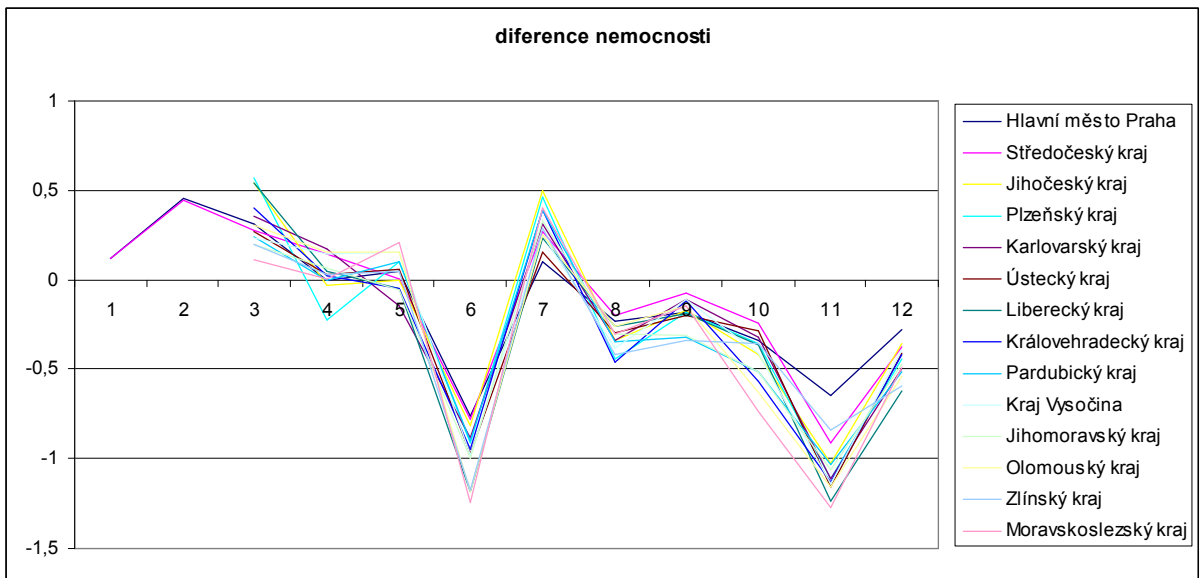
kraj	rok	n	w	s
Hlavní Město Praha	1998	4,424	14 449	5 635,11
Středočeský kraj	1998	5,184	11 603	4 525,17
Hlavní Město Praha	1999	4,546	15 694	5 963,72
Středočeský kraj	1999	5,301	12 737	4 840,06
Hlavní Město Praha	2000	4,999	16 910	7 947,70
Středočeský kraj	2000	5,748	13 615	6 399,05
Jihočeský kraj	2000	6,331	12 259	5 761,73
Plzeňský kraj	2000	6,481	12 676	5 957,72
Karlovarský kraj	2000	6,180	11 694	5 496,18
Ústecký kraj	2000	6,496	12 490	5 870,30
Liberecký kraj	2000	7,131	12 116	5 694,52
Královeshradecký kraj	2000	6,606	11 943	5 613,21
Pardubický kraj	2000	6,654	11 657	5 478,79
Kraj Vysočina	2000	6,548	11 325	5 322,75
Jihomoravský kraj	2000	6,958	12 055	5 665,85
Olomoucký kraj	2000	6,969	11 572	5 438,84
Zlínský kraj	2000	7,782	11 939	5 611,33
Moravskoslezský kraj	2000	7,752	12 787	6 009,89
Hlavní Město Praha	2001	5,315	18 416	8 655,52
Středočeský kraj	2001	6,027	14 689	6 903,83
Jihočeský kraj	2001	6,872	13 200	6 204,00
Plzeňský kraj	2001	7,050	13 871	6 519,37
Karlovarský kraj	2001	6,541	12 617	5 929,99
Ústecký kraj	2001	6,768	13 425	6 309,75
Liberecký kraj	2001	7,673	13 168	6 188,96
Královeshradecký kraj	2001	7,010	12 934	6 078,98
Pardubický kraj	2001	6,897	12 609	5 926,23
Kraj Vysočina	2001	6,782	12 569	5 907,43
Jihomoravský kraj	2001	7,155	13 080	6 147,60
Olomoucký kraj	2001	7,273	12 483	5 867,01
Zlínský kraj	2001	7,980	12 957	6 089,79
Moravskoslezský kraj	2001	7,861	13 772	6 472,84
Hlavní Město Praha	2002	5,311	19 866	9 535,68
Středočeský kraj	2002	6,174	15 537	7 457,76
Jihočeský kraj	2002	6,845	14 024	6 731,52
Plzeňský kraj	2002	6,827	14 835	7 120,80
Karlovarský kraj	2002	6,717	13 534	6 496,32
Ústecký kraj	2002	6,796	14 269	6 849,12
Liberecký kraj	2002	7,723	14 079	6 757,92
Královeshradecký kraj	2002	7,032	13 751	6 600,48

Pardubický kraj	2002	6,893	13 525	6 492,00
Kraj Vysočina	2002	6,926	13 441	6 451,68
Jihomoravský kraj	2002	7,222	14 052	6 744,96
Olomoucký kraj	2002	7,429	13 364	6 414,72
Zlínský kraj	2002	8,015	13 846	6 646,08
Moravskoslezský kraj	2002	7,863	14 919	7 161,12
Hlavní Město Praha	2003	5,363	21 081	10 118,88
Středočeský kraj	2003	6,180	16 572	7 954,56
Jihočeský kraj	2003	6,841	14 883	7 143,84
Plzeňský kraj	2003	6,927	15 818	7 592,64
Karlovarský kraj	2003	6,569	14 475	6 948,00
Ústecký kraj	2003	6,855	15 317	7 352,16
Liberecký kraj	2003	7,675	15 102	7 248,96
Královehradecký kraj	2003	6,982	14 751	7 080,48
Pardubický kraj	2003	6,999	14 585	7 000,80
Kraj Vysočina	2003	7,082	14 492	6 956,16
Jihomoravský kraj	2003	7,162	15 198	7 295,04
Olomoucký kraj	2003	7,580	14 305	6 866,40
Zlínský kraj	2003	8,060	14 696	7 054,08
Moravskoslezský kraj	2003	8,067	15 827	7 596,96
Hlavní Město Praha	2004	4,605	22 433	9 646,19
Středočeský kraj	2004	5,405	17 706	7 613,58
Jihočeský kraj	2004	6,027	15 679	6 741,97
Plzeňský kraj	2004	6,021	16 820	7 232,60
Karlovarský kraj	2004	5,685	15 415	6 628,45
Ústecký kraj	2004	5,884	16 321	7 018,03
Liberecký kraj	2004	6,489	16 227	6 977,61
Královehradecký kraj	2004	6,033	15 724	6 761,32
Pardubický kraj	2004	6,099	15 585	6 701,55
Kraj Vysočina	2004	6,103	15 560	6 690,80
Jihomoravský kraj	2004	6,161	16 230	6 978,90
Olomoucký kraj	2004	6,399	15 445	6 641,35
Zlínský kraj	2004	6,883	15 638	6 724,34
Moravskoslezský kraj	2004	6,824	16 911	7 271,73
Hlavní Město Praha	2005	4,706	23 945	10 056,90
Středočeský kraj	2005	5,673	18 626	7 822,92
Jihočeský kraj	2005	6,528	16 624	6 982,08
Plzeňský kraj	2005	6,480	17 648	7 412,16
Karlovarský kraj	2005	5,996	15 986	6 714,12
Ústecký kraj	2005	6,042	17 100	7 182,00
Liberecký kraj	2005	6,722	17 016	7 146,72
Královehradecký kraj	2005	6,427	16 369	6 874,98
Pardubický kraj	2005	6,491	16 356	6 869,52
Kraj Vysočina	2005	6,356	16 302	6 846,84
Jihomoravský kraj	2005	6,492	16 998	7 139,16
Olomoucký kraj	2005	6,650	16 191	6 800,22
Zlínský kraj	2005	7,168	16 420	6 896,40
Moravskoslezský kraj	2005	7,225	17 636	7 407,12

Hlavní Město Praha	2006	4,478	25 282	10 365,62
Středočeský kraj	2006	5,476	19 856	8 140,96
Jihočeský kraj	2006	6,189	17 728	7 268,48
Plzeňský kraj	2006	6,040	18 733	7 680,53
Karlovarský kraj	2006	5,655	17 006	6 972,46
Ústecký kraj	2006	5,744	18 094	7 418,54
Liberecký kraj	2006	6,462	18 112	7 425,92
Královeshradecký kraj	2006	5,963	17 314	7 098,74
Pardubický kraj	2006	6,144	17 273	7 081,93
Kraj Vysočina	2006	5,973	17 615	7 222,15
Jihomoravský kraj	2006	6,192	18 362	7 528,42
Olomoucký kraj	2006	6,395	17 095	7 008,95
Zlínský kraj	2006	6,755	17 384	7 127,44
Moravskoslezský kraj	2006	6,924	18 680	7 658,80
Hlavní Město Praha	2007	4,302	26 809	10 723,60
Středočeský kraj	2007	5,399	21 628	8 651,20
Jihočeský kraj	2007	6,015	19 113	7 645,20
Plzeňský kraj	2007	5,862	20 046	8 018,40
Karlovarský kraj	2007	5,544	18 139	7 255,60
Ústecký kraj	2007	5,548	19 569	7 827,60
Liberecký kraj	2007	6,271	19 498	7 799,20
Královeshradecký kraj	2007	5,849	18 601	7 440,40
Pardubický kraj	2007	5,825	18 594	7 437,60
Kraj Vysočina	2007	5,861	18 964	7 585,60
Jihomoravský kraj	2007	5,882	19 879	7 951,60
Olomoucký kraj	2007	6,248	18 508	7 403,20
Zlínský kraj	2007	6,415	18 760	7 504,00
Moravskoslezský kraj	2007	6,777	20 069	8 027,60
Hlavní Město Praha	2008	3,964	29 408	11 175,04
Středočeský kraj	2008	5,156	23 057	8 761,66
Jihočeský kraj	2008	5,599	20 389	7 747,82
Plzeňský kraj	2008	5,503	21 663	8 231,94
Karlovarský kraj	2008	5,221	19 411	7 376,18
Ústecký kraj	2008	5,260	20 962	7 965,56
Liberecký kraj	2008	5,906	21 170	8 044,60
Královeshradecký kraj	2008	5,279	20 195	7 674,10
Pardubický kraj	2008	5,311	20 096	7 636,48
Kraj Vysočina	2008	5,451	20 616	7 834,08
Jihomoravský kraj	2008	5,371	21 554	8 190,52
Olomoucký kraj	2008	5,616	20 011	7 604,18
Zlínský kraj	2008	6,059	20 401	7 752,38
Moravskoslezský kraj	2008	6,045	21 570	8 196,60
Hlavní Město Praha	2009	3,320	29 726	13 673,96
Středočeský kraj	2009	4,250	22 779	10 478,34
Jihočeský kraj	2009	4,570	20 571	9 462,66
Plzeňský kraj	2009	4,390	22 147	10 187,62
Karlovarský kraj	2009	4,110	19 733	9 077,18

Ústecký kraj	2009	4,100	21 326	9 809,96
Liberecký kraj	2009	4,670	21 069	9 691,74
Královehradecký kraj	2009	4,150	20 621	9 485,66
Pardubický kraj	2009	4,280	20 297	9 336,62
Kraj Vysočina	2009	4,310	20 351	9 361,46
Jihomoravský kraj	2009	4,310	22 013	10 125,98
Olomoucký kraj	2009	4,460	20 289	9 332,94
Zlínský kraj	2009	5,220	20 049	9 222,54
Moravskoslezský kraj	2009	4,770	21 524	9 901,04
Hlavní Město Praha	2010	3,040	29 744	12 789,92
Středočeský kraj	2010	3,880	23 186	9 969,98
Jihočeský kraj	2010	4,210	21 027	9 041,61
Plzeňský kraj	2010	3,950	22 642	9 736,06
Karlovarský kraj	2010	3,610	20 179	8 676,97
Ústecký kraj	2010	3,690	21 521	9 254,03
Liberecký kraj	2010	4,050	21 878	9 407,54
Královehradecký kraj	2010	3,730	21 107	9 076,01
Pardubický kraj	2010	3,770	20 666	8 886,38
Kraj Vysočina	2010	3,920	20 992	9 026,56
Jihomoravský kraj	2010	3,840	22 143	9 521,49
Olomoucký kraj	2010	3,920	20 793	8 940,99
Zlínský kraj	2010	4,630	20 637	8 873,91
Moravskoslezský kraj	2010	4,280	22 043	9 478,49

Příloha č. 2: Grafy diferencovaných časových řad

Příloha č. 3: Model 1

Model 1: Pevné efekty, za použití 144 pozorování
Zahrnuto 14 průřezových jednotek
Délka časové řady: minimálně 10, maximálně 12
Závisle proměnná: n

	<i>Koeficient</i>	<i>Směr. chyba</i>	<i>t-podíl</i>	<i>p-hodnota</i>	
const	-0,531439	0,111561	-4,7637	<0,00001	***
w	0,000291648	9,75446e-05	2,9899	0,00335	***
s	-1,27148e-05	6,97634e-05	-0,1823	0,85567	
Střední hodnota závisle proměnné	-0,256778	Sm. odchylka závisle proměnné		0,476046	
Součet čtverců reziduí	29,34331	Sm. chyba regrese		0,478795	
Koeficient determinace	0,094529	Adjustovaný koeficient determinace		-0,011581	
F(15, 128)	0,890861	P-hodnota(F)		0,575767	
Logaritmus věrohodnosti	-89,79324	Akaikovo kritérium		211,5865	
Schwarzovo kritérium	259,1035	Hannan-Quinnovo kritérium		230,8947	
rho (koeficient autokorelace)	-0,092697	Durbin-Watsonova statistika		2,023163	

Waldův test heteroskedasticity nezávislý na rozdělení -
Nulová hypotéza: jednotky mají stejný rozptyl chyb

Rozptyl spojených chyb = 0,203773

unit	variance
1	0,130846 (T = 12)
2	0,134465 (T = 12)
3	0,196403 (T = 10)
4	0,234300 (T = 10)
5	0,193618 (T = 10)
6	0,177851 (T = 10)
7	0,260870 (T = 10)
8	0,239154 (T = 10)
9	0,187157 (T = 10)
10	0,185366 (T = 10)
11	0,197338 (T = 10)
12	0,275199 (T = 10)
13	0,184210 (T = 10)
14	0,284492 (T = 10)

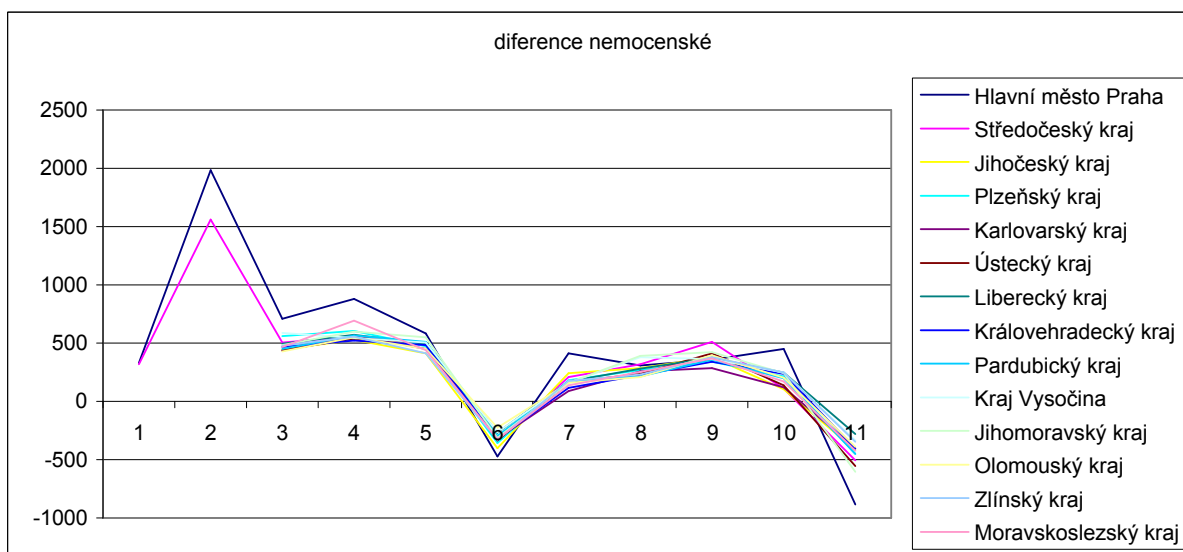
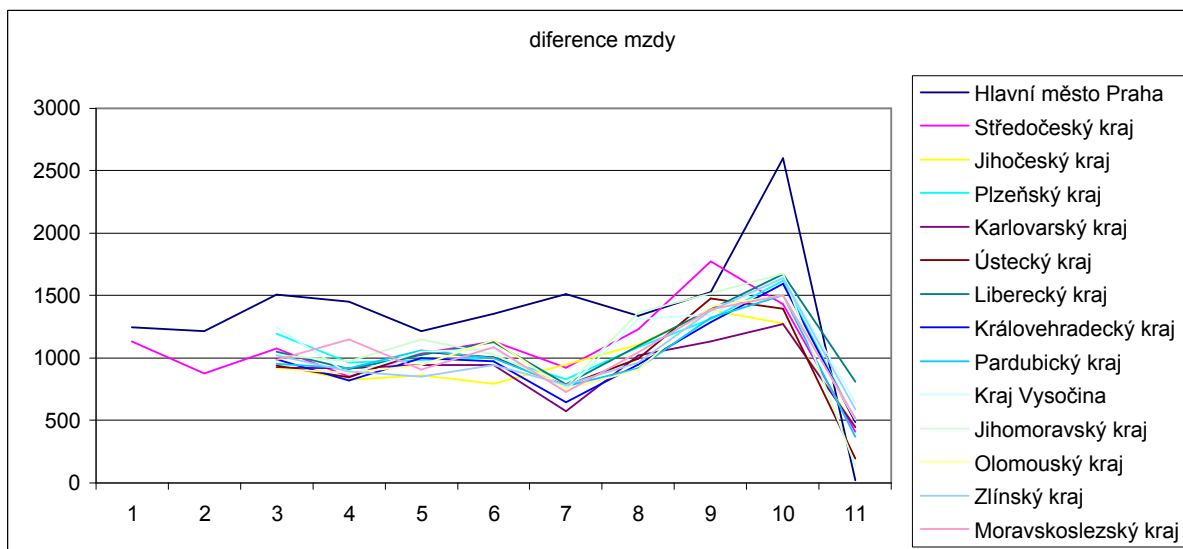
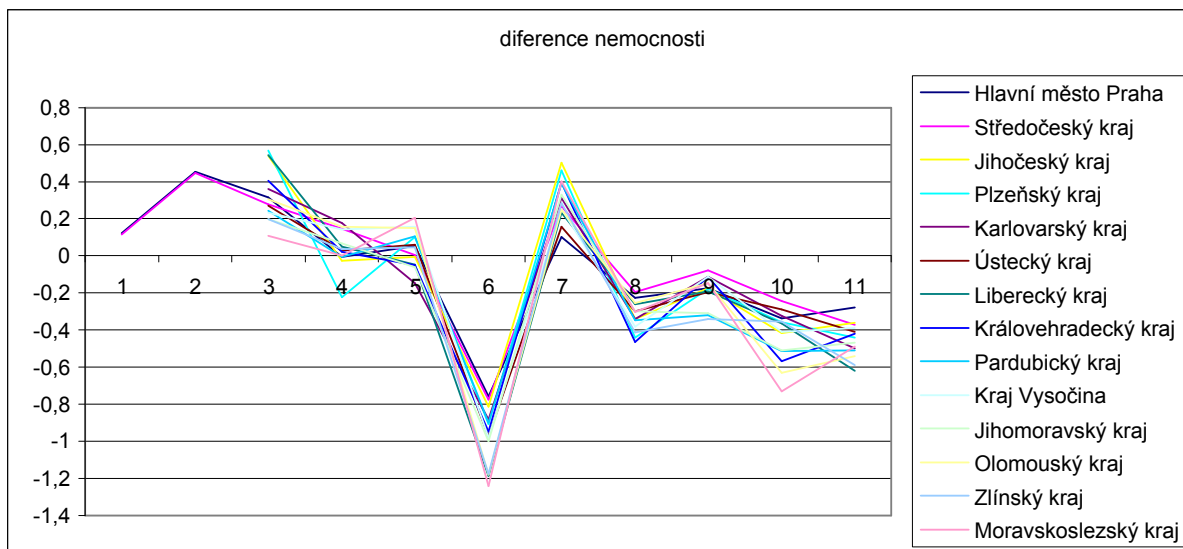
Asymptotická testovací statistika: Chí-kvadrát(14) = 7,28064
s p-hodnotou = 0,923351

Příloha č. 4 Model 2

Model 2: Pevné efekty, za použití 144 pozorování
Zahrnuto 14 průřezových jednotek
Délka časové řady: minimálně 10, maximálně 12
Závisle proměnná: n

	<i>Koeficient</i>	<i>Směr. chyba</i>	<i>t-podíl</i>	<i>p-hodnota</i>	
const	-0,54114	0,0976764	-5,5401	<0,00001	***
w	0,00029674	9,31064e-05	3,1871	0,00180	***
Střední hodnota závisle proměnné	-0,256778		Sm. odchylka závisle proměnné	0,476046	
Součet čtverců reziduí	29,35092		Sm. chyba regrese	0,476997	
Koeficient determinace	0,094294		Adjustovaný koeficient determinace	-0,003999	
F(14, 129)	0,959311		P-hodnota (F)	0,498415	
Logaritmus věrohodnosti	-89,81192		Akaikovo kritérium	209,6238	
Schwarzovo kritérium	254,1710		Hannan-Quinnovo kritérium	227,7253	
rho (koeficient autokorelace)	-0,092037		Durbin-Watsonova statistika	2,023118	

Příloha č. 5 grafy diferencovaných časových řad s vynechanými pozorováními

Příloha č. 6 Model 3

Model 3: Pevné efekty, za použití 121 pozorování
 Zahrnuto 13 průřezových jednotek
 Délka časové řady: minimálně 9, maximálně 11
 Závisle proměnná: n

	<i>Koeficient</i>	<i>Směr. chyba</i>	<i>t-podíl</i>	<i>p-hodnota</i>	
const	0,192149	0,0817415	2,3507	0,02059	**
w	-0,000528566	7,94573e-05	-6,6522	<0,00001	***
s	0,00083849	6,81677e-05	12,3004	<0,00001	***
Střední hodnota závisle proměnné	-0,167769	Sm. odchylka závisle proměnné		0,408682	
Součet čtverců reziduí	7,939377	Sm. chyba regrese		0,273678	
Koeficient determinace	0,603874	Adjustovaný koeficient determinace		0,551555	
F(14, 106)	11,54226	P-hodnota (F)		1,14e-15	
Logaritmus věrohodnosti	-6,892237	Akaikovo kritérium		43,78447	
Schwarzovo kritérium	85,72133	Hannan-Quinnovo kritérium		60,81663	
rho (koeficient autokorelace)	-0,517293	Durbin-Watsonova statistika		2,883661	

Waldův test heteroskedasticity nezávislý na rozdělení:
 Chí-kvadrát(13) = 12,9787, s p-hodnotou = 0,449459

Rozptyl spojených chyb = 0,0656147

unit	variance
1	0,105449 (T = 11)
2	0,0645022 (T = 11)
3	0,0818513 (T = 9)
4	0,102340 (T = 9)
5	0,0464015 (T = 9)
6	0,0335561 (T = 9)
7	0,0695410 (T = 9)
8	0,0510663 (T = 9)
9	0,0395567 (T = 9)
10	0,0410323 (T = 9)
11	0,0634895 (T = 9)
12	0,0676072 (T = 9)
13	0,0779922 (T = 9)